

Міністерство освіти і науки України

Модельна навчальна програма

**«Інтегрований курс історії та громадянської освіти. 10–12 клас. Основний рівень»
для закладів загальної середньої освіти**

(авт. Сіромський Р. Б., Васильків І. Д., Вітенко М. Д., Димій І. С., Островський В. В., Танчин І. З.)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

(наказ Міністерства освіти і науки України від 11.06.2026 р. № 927)

**«Інтегрований курс історії та громадянської освіти. 10–12 класи.
Профільна середня освіта. Основний рівень»**

для закладів загальної середньої освіти

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Модельна навчальна програма з інтегрованого курсу **«Інтегрований курс історії та громадянської освіти. 10–12 класи. Профільна середня освіта. Основний рівень»** (далі – Програма курсу) розроблена на основі Державного стандарту профільної середньої освіти (Постанова КМУ від 25 липня 2024 р. № 851, далі – Державний стандарт) і є складовою частиною **громадянської та історичної освітньої галузі** (далі – Галузь).

Інтегрований курс історії та громадянської освіти передбачений Типовою освітньою програмою для 10–12 класів закладів загальної середньої освіти (наказ МОНУ 19.06.2025 № 884) для профільного циклу Нової української школи (НУШ) як **обов'язковий для всіх** курс. Він базується на ціннісних орієнтирах, визначених пунктом 4 Державного стандарту. Компетентнісний потенціал курсу відповідає переліку ключових компетентностей та наскрізних умінь, передбачених пунктами 8–10 Державного стандарту. Програма курсу враховує наступність між рівнями базової та профільної середньої освіти. Курс основного рівня опирається на досягнуті в 5–9 класах НУШ обов'язкові результати навчання і забезпечує досягнення передбачених у Додатку 18 до Державного стандарту вимог до обов'язкових результатів навчання здобувачів профільної середньої освіти в громадянській та історичній освітній галузі.

Мета Програми курсу відповідає меті Галузі, закріпленій у п. 21 Державного стандарту: *«Розвиток особистості здобувачів освіти через критичне осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між світовими, загальноукраїнськими і локальними процесами; усвідомлення своєї належності до української нації як частини європейської спільноти, розуміння її цивілізаційного шляху та історичної ролі в контексті європейської і світової історії; усвідомлення важливості і цінності історичних знань для розвитку нації і держави; формування української національної та громадянської ідентичності, оборонної свідомості, громадянської стійкості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, незалежності і територіальної цілісності України, активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права, дотримання принципів гендерної рівності».*

Пріоритетні завдання реалізації Програми курсу: *сформувати* в учнівства цілісне бачення історичного розвитку України в контексті світових та загальноєвропейських процесів протягом «короткого» ХХ століття та першої третини ХХІ століття; *розвинути* уміння осмислювати історичний досвід людства, критично аналізувати суспільні процеси і використовувати історичний досвід для розуміння сучасності; *виховати прагнення* відповідально діяти як громадяни / громадянки демократичного суспільства у складних умовах сучасних глобальних викликів.

Реалізація інтегрованого курсу історії в 10–12 класах спрямована на виконання таких **ключових завдань**:

- *формування історичного мислення*, що передбачає здатність здобувачів освіти аналізувати історичні події, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, визначати закономірності суспільного розвитку;
- *розвиток громадянської компетентності*, пов'язаної з розумінням принципів демократії, прав людини, верховенства права та громадянської участі;
- *формування національної та громадянської ідентичностей*, усвідомлення значення української державності, боротьби за незалежність і демократичний розвиток України;
- *опанування методів історичного дослідження*, зокрема аналізу письмових, візуальних, статистичних і цифрових джерел;
- *розвиток критичного мислення*, здатності розпізнавати пропаганду, історичні маніпуляції та інформаційні впливи;
- *формування дослідницьких і комунікативних умінь*, необхідних для участі в дискусіях, аргументованого висловлення власної позиції та співпраці;
- *осмислення історичних уроків минулого*, зокрема досвіду тоталітаризму, воєн, геноцидів і боротьби за права людини.

Реалізація цих завдань конкретизується через: дослідження механізмів функціонування тоталітарних і демократичних режимів; вивчення тяглості українського державотворення та етапів боротьби за незалежність; розуміння процесів формування української політичної нації та державності; аналіз трансформацій сучасного світу: від біполярності до багатополарності та цифрової епохи; аналіз історичних подій, явищ і процесів у їхніх взаємозв'язках; усвідомлення значення прав людини, демократії та громадянської відповідальності; застосування історичних знань для пояснення сучасних суспільно-політичних процесів; критичну оцінку інформації, інтерпретацій та історичних наративів; формування навичок медіаграмотності та інформаційної безпеки.

Програма курсу реалізується на основі таких дидактичних підходів:

- *компетентнісного*, що орієнтує навчання на здобуття знань, формування практичних умінь і ціннісних установок;
- *діяльнісного*, який передбачає активну участь здобувачів освіти в навчальному процесі;
- *проблемно-хронологічного*, що поєднує послідовне вивчення історичних подій із аналізом ключових історичних проблем;
- *багатоперспективного*, який передбачає розгляд історичних подій з різних точок зору.

Ціннісні орієнтири Програми курсу:

- пріоритет прав людини, демократії, поваги до державної незалежності та територіальної цілісності України;
- поєднання локальної, національної та світової історії для розуміння України як невід’ємної частини європейської цивілізації;
- розгляд історії через різні соціальні групи, етноси та особистісні долі;
- повага до культурної різноманітності.

Програма курсу ґрунтується на принципах:

людиноцентричності (історія розглядається через досвід людини — її життя, вибір, відповідальність і роль у суспільстві);

україноцентричності (події та процеси світової історії аналізуються через вплив на українське суспільство та роль українців у цих процесах, акцент на безперервності процесу боротьби за незалежність протягом ХХ – першої третини ХХІ століть, деконструкція наративів, які століттями нав’язувалися ззовні).

Компетентнісний потенціал інтегрованого курсу історії та громадянської освіти спрямований на формування умінь і ставлень, окреслених у Додатку 17 Державного стандарту щодо Галузі. Він полягає у формуванні в учнівства здатності розуміти історичний розвиток суспільства, брати участь у громадянському житті та усвідомлювати свою відповідальність за майбутнє демократичної держави Україна. Реалізація змісту програми сприяє формуванню у здобувачів освіти:

- *громадянської компетентності*, що передбачає: усвідомлення цінностей демократії, прав людини та верховенства права; здатність до відповідальної громадянської участі; повагу до різноманітності культур і традицій;

- *соціальної компетентності*, що виявляється у здатності: взаємодіяти в суспільстві; брати участь у колективній діяльності; розв’язувати суспільні проблеми мирним шляхом;
- *інформаційно-комунікаційної компетентності*, що включає: уміння працювати з історичною інформацією; критичне оцінювання джерел; використання цифрових ресурсів для навчання;
- *культурної компетентності*, яка передбачає: розуміння культурної спадщини людства; усвідомлення ролі культури у формуванні ідентичності;
- *уміння вчитися впродовж життя*, зокрема здатність: самостійно здобувати знання; аналізувати інформацію; використовувати історичний досвід для прийняття рішень.

Особливе значення надається осмисленню історичного досвіду України у ХХ – першій третині ХХІ століть, зокрема боротьби за незалежність, протидії тоталітаризму та сучасної російсько-української війни.

Структура курсу:

10 клас:	1914–1945 рр.
11 клас:	1945–1991 рр.
12 клас:	1991–2025 рр.

10 клас:

10	1914–1945		Повторення. Вступ.
		ЧАСТИНА І. ВЕЛИКИЙ ЗЛАМ: ВІЙНА, КРАХ КОНТИНЕНТАЛЬНИХ ІМПЕРІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ.	РОЗДІЛ 1. «Велика війна». Українське питання.
			РОЗДІЛ 2. Українська революція 1917–1921 рр.: відновлення державності та боротьба за незалежність.
			РОЗДІЛ 3. Повоєнне облаштування світу. Падіння імперій і постання національних держав.
		ЧАСТИНА ІІ. СВІТ, ЄВРОПА ТА УКРАЇНА У 1920–30-х роках.	РОЗДІЛ 4. Становлення демократій і тоталітарних режимів. Протистояння ідеологій.
			РОЗДІЛ 5. Україна й українці у міжвоєнний період.
ЧАСТИНА ІІІ. ДРУГИЙ «ВЕЛИКИЙ» ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ.	РОЗДІЛ 6. Світ, Європа та Україна напередодні Другої світової війни. Друга світова війна: український вимір.		
	РОЗДІЛ 7. Світ, Європа та Україна в 1914–1945 рр. Узагальнення.		

11 клас:

11	1945–1991		Повторення. Вступ.
		ЧАСТИНА І. ДРУГИЙ «ВЕЛИКИЙ ЗЛАМ». ПАДІННЯ КОЛОНІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ.	РОЗДІЛ 1. Облаштування світу після Другої світової війни.
		ЧАСТИНА ІІ. СВІТ, ЄВРОПА ТА УКРАЇНА В УМОВАХ БІПОЛЯРНОСТІ.	РОЗДІЛ 2. Світ у постіндустріальний період.
			РОЗДІЛ 3. Україна й українці в советському імперському тоталітарному таборі
		ЧАСТИНА ІІІ. СВІТ, ЄВРОПА, УКРАЇНА В ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЙ.	РОЗДІЛ 4. Держави Європи, Америки та Азії в умовах багатополарності світу.
			РОЗДІЛ 5. Стагнація «червоного імперіалізму». Розпад Союзу Советських Соціалістичних Республік. Відновлення незалежності України.
	РОЗДІЛ 6. Світ, Європа та Україна в другій половині «короткого» ХХ ст. Узагальнення.		

12 клас:

12	1991–2025		Повторення. Вступ.
		ЧАСТИНА І. КАЛЕЙДОСКОПІЧНІСТЬ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУЧАСНОГО СВІТУ.	РОЗДІЛ 1. Міжнародні відносини наприкінці ХХ – у першій третині ХХІ ст.
			РОЗДІЛ 2. Держави світу наприкінці ХХ – у першій третині ХХІ ст.
		ЧАСТИНА ІІ. УКРАЇНА НА МЕЖІ ТИСЯЧОЛІТЬ.	РОЗДІЛ 3. Становлення, розвиток України як незалежної держави.
			РОЗДІЛ 4. Російсько-українська війна. Міжнародна реакція.
			РОЗДІЛ 5. Повсякденне життя та культура наприкінці ХХ – у першій третині ХХІ ст. Внесок українства в скарбницю світової культури.
РОЗДІЛ 6. Узагальнення. Світ, Європа та Україна наприкінці ХХ – у			

		першій третині ХХІ ст.
	ЧАСТИНА ІІІ. УКРАЇНА В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ (повторення та узагальнення курсу історії України).	Тема 1. Фундаментальний взаємозв'язок (людина і природа). Тема 2. Державотворча історія (людина і держава). Тема 3. Суспільно-політичні процеси (людина і суспільство). Тема 4. Економічні процеси (людина і світ матеріальних речей). Тема 5. Матеріальна і духовна культура (людина і світ уявлень та ідей).

Способи реалізації програми. Реалізація Програми курсу передбачає використання різноманітних форм і методів навчання, зокрема: аналіз історичних джерел; дослідницьку діяльність; дискусії та дебати; проектні роботи; моделювання історичних ситуацій; інтегровані заняття; використання цифрових ресурсів та історичних баз даних; навчальні екскурсії, роботу з музейними експозиціями; міжпредметні зв'язки з правознавством, мовами, літературою, географією, економікою. Важливою складовою навчання є формування медіаграмотності, уміння працювати з цифровими джерелами та аналізувати інформаційні впливи. Особлива увага приділяється роботі з візуальними та цифровими джерелами, формуванню медіаграмотності, аналізу інформаційних впливів і пропаганди, обговоренню актуальних суспільних подій у світлі історичного досвіду.

Особливості організації навчального процесу. Методологія курсу ґрунтується на поєднанні *хронологічного, проблемно-тематичного та спірального* принципів організації змісту навчання. Вивчення історії ХХ – першої третини ХХІ століття здійснюється у взаємопов'язаному контексті розвитку світу, Європи та України, що дає змогу розглядати українські події як складову ширших глобальних процесів. Водночас курс має *спіральну логіку побудови*: ключові історичні явища і проблеми — державотворення, права людини, ідеології, суспільні трансформації, війни та мирні процеси — не лише розглядаються в межах конкретних періодів, а й повторно осмислюються на новому рівні узагальнення у наступних класах.

Зміст програми структуровано навколо *змістових ліній*, що відображають взаємодію людини з різними сферами суспільного життя: людина і природа, людина і світ матеріальних речей, людина і суспільство, людина і влада, людина і світ уявлень та ідей. Ці змістові лінії забезпечують цілісне бачення історичного процесу, допомагають учням встановлювати зв'язки між політичними, соціальними, економічними та культурними явищами і сприяють формуванню системного історичного мислення.

У межах кожного класу навчальний матеріал організовано у тематично завершені блоки, що охоплюють певний історичний період або комплекс взаємопов'язаних проблем. Така структура дозволяє послідовно розкривати історичні процеси, поєднуючи подієвий, проблемний і порівняльний підходи до вивчення історії.

Важливим елементом методології курсу є узагальнювальні розділи наприкінці кожного класу, під час яких здобувачі освіти систематизують знання про відповідний історичний період у контексті зазначених змістових ліній. Вони побудовані за принципом *мініконцентрів*. Це сприяє формуванню цілісного розуміння історичних процесів, розвитку навичок аналізу та узагальнення.

Завершальним етапом навчання є *узагальнювальне повторення курсу історії України від давнини до сьогодення* наприкінці 12 класу, організоване за тематичним принципом відповідно до змістових ліній галузі. Воно охоплює ключові напрямки історичного розвитку України у широкій історичній ретроспективі — державотворчі процеси, суспільно-політичні трансформації, економічний розвиток, культурні та духовні явища. Такий підхід дає змогу інтегрувати знання, здобуті впродовж попередніх років навчання, осмислити історичний досвід українського народу та сформуванню в учнівства цілісне бачення історичного розвитку України в контексті світової історії.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

10 клас (105 год)

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст	Пропоновані види навчальної діяльності
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснює особливості сприйняття і перебігу часу в різні історичні періоди [12 ГІО 1.1.1-1]; – визначає тривалість (хронологічні межі) історичних явищ і процесів [12 ГІО 1.1.2-1]; – характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГІО 2.1.1-3]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – формулює питання щодо походження і змісту джерела інформації [12 ГІО 3.2.1-1]; – систематизує соціальну і історичну інформацію (за самостійно обраними критеріями) в таблиці, діаграми, графіки тощо [12 ГІО 4.1.1-1]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – обґрунтовує необхідність захисту прав і гідності людини [12 ГІО 5.2.1-1]; – оцінює переваги і ризики ідей для вирішення екологічних, економічних, соціальних завдань державного та /або глобального рівня [12 ГІО 6.2.1-3]. 	<p>Повторення. Вступ.</p> <p>Підсумки «довгого» ХІХ ст. для світу й України.</p> <p>Світ, Європа й Україна на початку ХХ ст.</p> <p>Періодизація новітньої історії: основні підходи. «Коротке» ХХ ст. Період «тридцятилітньої війни» ХХ століття 1914–1945 рр. для світу й України.</p> <p>Джерела для дослідження новітньої історії.</p> <p>Історики новітнього періоду.</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Побудова таймлайну / часострічки ««Велика війна»: від локального конфлікту до світової катастрофи». – Робота з картою: геополітичний аналіз, порівняння політичної карти Європи 1900 р. та після Версальської системи, позначення «гарячих точок», українських етнічних земель. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Робота в парах: порівняння темпів модернізації в Україні та провідних країнах Заходу. – Критичне читання: аналіз дипломатичних нот, «14 пунктів» Вудро Вільсона та українських універсалів через призму захисту національних інтересів. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Кейс-стаді (кейс-навчання) «Уроки Ліги Націй»: аналіз причин неспроможності міжнародної спільноти зупинити агресію. Дискусія про роль громадянина в умовах війни. – Обговорення концепції Еріка Гобсбаума про «довге» ХІХ та «коротке» ХХ століття. – Дебати: «Тридцятилітня війна ХХ століття: чи був шанс її уникнути?».

ЧАСТИНА I. ВЕЛИКИЙ ЗЛАМ: ВІЙНА, КРАХ КОНТИНЕНТАЛЬНИХ ІМПЕРІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ

РОЗДІЛ 1. «Велика війна». Українське питання

<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснює особливості сприйняття і перебігу часу в різні історичні періоди [12 ГЮ 1.1.1-1]; – визначає тривалість (хронологічні межі) історичних явищ і процесів [12 ГЮ 1.1.2-1]; – застосовує критерії періодизації історичного минулого [12 ГЮ 1.1.2-2]; – характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГЮ 2.1.1-3]; – описує на карті напрямки переміщення населення [12 ГЮ 2.1.2-1]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – формулює питання щодо походження і змісту джерела інформації [12 ГЮ 3.2.1-1]; – розрізняє в інформаційному тексті факти, судження, фейки [12 ГЮ 3.2.2-3]; – систематизує соціальну і історичну інформацію [12 ГЮ 4.1.1-1]; – розрізняє причини, приводи і наслідки історичних подій [12 ГЮ 4.1.2-1]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – аргументує власну належність і належність інших осіб до української нації [12 ГЮ 5.1.1-2]; – виявляє у пропозованих ситуаціях випадки порушення людської гідності [12 	<p>Причини та передумови Першої світової війни («Великої війни»). Стратегічні плани воюючих сторін щодо народів Центрально-Східної і Південної Європи. «Українське питання» в системі міжнародних відносин початку ХХ ст.</p> <p>Початок Першої світової війни. Основні фронти та воєнні кампанії 1914–1916 рр. Воєнні дії на українських землях (1914–1916 рр.). Участь українців у війні. Легіон Українських січових стрільців.</p> <p>Війна та суспільні виклики. Життя людини на фронті та в тилу. Зміни у становищі жінок під час війни. Поширення антивоєнних та антиурядових настроїв.</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Укладання синхроністичної таблиці «Світ - Україна: 1914–1918», визначення тривалості та послідовності основних воєнних кампаній. – Робота з контурною картою: позначення ліній фронтів, місць найбільших битв (Галицька битва, Горлицький прорив, Луцький (Брусилівський) прорив), а також територій, на які претендували країни-агресори щодо України. – Картографічне моделювання: створення карти-схеми «Українські землі в геополітичних планах Антанти та Центральних держав». <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Порівняльне дослідження програмних документів (Маніфест Головної української ради (ГУР), Платформа Союзу визволення України (СВУ), декларації Товариства українських поступовців (ТУП)), пошук аргументів за і проти кожної стратегії. – Деконструкція пропаганди: дослідження візуальних джерел (плакатів, карикатур) обох сторін конфлікту, виявлення маркерів маніпуляції та формування «образу ворога». – Робота з підручником та цифровими ресурсами для створення довідки-портрета ключових історичних постатей. – Історична дискусія «Чи була “Велика війна” неминучою?». Аналіз комплексу
------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>ГІО 5.1.3-1];</p> <ul style="list-style-type: none"> – характеризує способи впливу громадян на політику [12 ГІО 6.1.1-2]; – обґрунтовує необхідність захисту суверенітету та збройної відсічі агресії [12 ГІО 6.3.1-1]. 		<p>суперечностей між провідними державами на початку ХХ ст.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дослідження впливу війни на суспільство. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Кейс-навчання «Трагедія братовбивчого протистояння», рефлексія над долею українців у ворогуючих арміях через аналіз епістолярної спадщини. – Проектне дослідження «Легіон УСС: військовий і політичний чинники». Обговорення ролі українського добровольства у формуванні національної свідомості. – Творча робота-есей на тему: «Уроки Першої світової війни для сучасної системи міжнародної безпеки».
----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

РОЗДІЛ 2. Українська революція 1917–1921 рр.: відновлення державності та боротьба за незалежність

<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє зв'язки між минулим і сучасністю [12 ГІО 1.2.1-1]; – встановлює вплив особистості на історію [12 ГІО 1.2.1-2]; – характеризує вплив історичних процесів на людину [12 ГІО 1.2.1-3]; – виявляє зміни територій, кордонів державних утворень [12 ГІО 2.1.1-2]; – визначає за допомогою карт територіальні зміни [12 ГІО 2.1.1-1]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах [12 ГІО 3.1.1-1]; – оцінює відмінності в джерелах різного 	<p>Лютнева революція в Росії та її вплив на Україну. Розвиток демократичних інститутів.</p> <p>Утворення Української Центральної Ради (УЦР). Український національний конгрес. Домагання автономії.</p> <p>Перший універсал УЦР. Утворення Генерального Секретаріату. Боротьба за автономію. Другий універсал УЦР.</p> <p>Більшовицький переворот у Росії. Модифікація імперії. «Червоний імперіалізм». Наслідки для політичної системи та громадянських прав.</p> <p>Третій універсал УЦР: проголошення Української Народної Республіки (УНР). Ставлення російських більшовиків до УНР. Початок першої війни</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Картографічне дослідження: порівняння територій України за III Універсалом та за умовами Берестейського миру; позначення напрямків наступу більшовицьких військ. – Побудова порівняльного таймлайну / часострічки: «Події в Києві – в Криму – в Петрограді». – Робота з картою «Зміни на політичній карті Європи», порівняння кордонів імперій у 1914 році та нових держав у 1918–1919 роках; позначення зон окупації та територій, що відійшли до країн-переможців. – Хронологічний ланцюжок «Від перемир'я до Версаля: візуалізація етапів припинення війни».
--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>походження [12 ГІО 3.1.1-2];</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінює інформаційні маніпуляції і пропаганду [12 ГІО 3.2.2-2]; – оцінює історичні процеси на основі їх передумов, перебігу і результатів [12 ГІО 4.1.3-1]; – оцінює історичну постать як суб'єкта історичного процесу [12 ГІО 4.3.2-1]; – пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних чинників [12 ГІО 4.3.2-3]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – моделює способи дій, спрямованих на захист національних інтересів [12 ГІО 5.1.1-3]; – пояснює суть політико-правового зв'язку громадянина з Україною [12 ГІО 5.2.3-1]; – характеризує способи впливу громадян на політику [12 ГІО 6.1.1-2]; – висловлює аргументовану думку щодо важливості державних символів [12 ГІО 6.3.1-2]. 	<p>більшовицької Росії проти УНР.</p> <p>Четвертий універсал УЦР. Бій біля станції Крути як символ громадянської відповідальності. Проголошення незалежності УНР — кульмінація Української революції.</p> <p>Берестейський мирний договір та його наслідки для УНР. Державотворення УНР.</p> <p>Падіння УЦР. Проголошення Української Держави. Внутрішня і зовнішня політика урядів гетьмана Павла Скоропадського.</p> <p>Завершення «Великої війни». Воєнні кампанії і політичні події 1917–1918 років. Комп'єнське перемир'я. Політичні, соціальні та економічні наслідки війни. Вплив війни на культуру та суспільні цінності.</p> <p>«Листопадовий чин». Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР): державне будівництво. Польсько-українська війна 1918–1919 рр.: причини, перебіг та результати. Українська Галицька армія.</p> <p>Український національний рух на Буковині й Закарпатті в час «Великої війни» та революцій.</p> <p>Утворення Директорії. Антигетьманське повстання. Відновлення УНР. Реорганізація Директорії УНР. Акт Злуки УНР і ЗУНР, його історичне значення. Ідея соборності України. Проблеми державотворчого процесу та національна політика УНР.</p> <p>Друга війна більшовицької Росії проти</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Картографічний практикум «Трикутник смерті», позначення на карті позицій армії УНР, більшовиків, білогвардійців і польських військ у 1919 р. – Створення інфографіки «Соборна Україна», візуалізація кордонів об'єднаної УНР та ЗУНР згідно з Актом Злуки (включно з етнічними межами). – Картографічний аналіз «Україна за Ризьким миром». – Створення ментальної карти «Військові кампанії на території України (1919–1920)», візуалізація напрямків наступів Денікіна, більшовиків, поляків та армії УНР. – Створення віртуальної екскурсії «Київ революційний: культурні локації», позначення на мапі міста будівлі, де діяла УЦР, Українська академія мистецтв (УАМ), Українська академія наук (УАН), «Молодий театр». – Хронологічна таблиця «Культурне будівництво за різних режимів», порівняння культурних здобутків доби УЦР та Гетьманату. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Текстологічний аналіз: порівняння змісту чотирьох універсалів УЦР, аналіз тогочасних плакатів і газетних заголовків. – Аналітична таблиця: «Внутрішня політика Павла Скоропадського: успіхи та прорахунки». – Аналіз «14 пунктів» Вудро Вільсона. – Створення каталогу «Які винаходи Першої світової війни змінили цивільне життя?». – Проект «Втрачене покоління»: аналіз творів Еріха Марії Ремарка, Ернеста Гемінгвея, Осипа
----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

	<p>УНР. Становище УНР: ключові події та їх учасники. Створення маріонеткової квазідержави Української Соціалістичної Советської Республіки (УССР). «Воєнний комунізм». Червоний терор. Денікінський режим на теренах України.</p>	<p>Турянського.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Проект «Дипломатія УНР та Української Держави». – Історичне дослідження «Берестейський мир: українська дипломатія на міжнародній арені». – Дослідження «Дві моделі революції»: порівняльний аналіз політики Директорії (соціалістичний радикалізм) та керівництва ЗУНР (консерватизм). Чому лідерам двох частин України було важко порозумітися?
	<p>Окупація більшовицькою Росією УНР. Перший зимовий похід Армії УНР. Варшавська угода. Війна УНР в союзі з Польщею проти більшовицької Росії. Контрнаступ більшовицької армії, її поразки поблизу Варшави–Замостя («Диво на Віслі»). «Червоний терор» у Криму. Ризький мир (1921) і поділ українських земель.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Аналіз історичних документів, опрацювання тексту Акта Злуки. Аналітична дискусія: «Причини поразки Української революції». – Проект «Жива історія. 22 січня: від 1919 року до ланцюга єдності 1990 року та сьогодення».
	<p>Український повстанський рух першої половини 1920–х рр. Холодноярська республіка. Другий зимовий похід Армії УНР. Поразка Української революції. Підсумки та історичні уроки Української революції і боротьби за незалежність. Завершення формування української політичної нації.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Дослідження історичних документів, аналіз умов Варшавської угоди. – Компаративний аналіз: порівняння політики «білого» та «червоного» терорів в Україні. – Діаграма «Причини поразки Української революції».
	<p>Культура доби Української революції: розвиток освіти, мистецтва.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Кейс-стаді (кейс-навчання) «Трагедія Базару», дослідження подвигу учасників Другого зимового походу, рефлексія на тему незламності духу в умовах неминучої поразки. – Есе-роздум «Соборність сьогодні: чому єдність територій неможлива без єдності духу?». – Есе «Чому держава без армії та міжнародної підтримки приречена на поділ? Уроки 1921 року для сучасної України». – Мистецтвознавча експертиза, аналіз графічних робіт Георгія Нарбута. – Аналіз дизайну перших українських

		<p>гривень. Чому Георгія Нарбута називають творцем «українського стилю»?</p> <ul style="list-style-type: none"> – Робота з першоджерелами, опрацювання Статуту УАН 1918 року, обговорення значення створення академії для становлення української державності. – Аналітичне есе «Чому культура розвивалася швидше за армію?». Обговорення історичних постатей лідерів революції (Михайла Грушевського, Володимира Винниченка) та їх впливу на державне будівництво. – Порівняння розвитку освіти в Російській імперії та освіти в УНР/Українській Державі (національна школа). <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Обговорення фізичних і психологічної травм солдатів, які повернулися з фронту («іспанський грип» та «снарядний шок»). – Дебати «Соціалістична демократія УНР проти консервативної монархії Української Держави: чий шлях був перспективнішим?». – Дискусія на тему: «Ціна свободи та роль молоді в захисті держави. Чому Бій під Крутами став символом національної пам'яті?» – Екологічний кейс «Шрами війни», обговорення впливу артилерійських обстрілів і хімічних атак на ландшафти Франції та Галичини. Побудова схеми «Політичні, господарські та соціальні підсумки війни». – Дискусійна панель «Комп'єнське перемир'я: мир чи перерва перед новою війною?». <p>Обговорення умов капітуляції Німеччини та зародження ідей реваншизму.</p>
--	--	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

		<ul style="list-style-type: none"> – Історична дискусія «Ризький мир: зрада чи реальна політика?». Обговорення ролі Польщі та Франції в долі УНР. – Творчий проєкт «”Щедрик”». Культурна дипломатія»: дослідження історії турне капели Олександра Кошиця. – Дискусія «Чи може культура існувати поза політикою в часи війни?». Обговорення долі митців, які стали жертвами революційних подій.
РОЗДІЛ 3. Повоєнне облаштування світу. Падіння імперій і постання національних держав		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виокремлює етапи історичних процесів на основі усталених критеріїв [12 ГІО 1.3.1-1]; – виявляє тенденції розвитку суспільства [12 ГІО 1.3.2-1]; – визначає природні і соціальні фактори, що сприяли формуванню регіонів [12 ГІО 2.2.1-1]; – характеризує взаємовпливи людини і навколишнього середовища [12 ГІО 2.3.1-2]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінює відмінності в джерелах різного походження [12 ГІО 3.1.1-2]; – досліджує збіги і розбіжності між даними різних джерел [12 ГІО 3.2.2-1]; – зіставляє події, явища і процеси української та світової історії [12 ГІО 4.1.3-2]; – аналізує аргументацію та пояснює критерії її оцінювання [12 ГІО 4.2.2-1]. <p>Виявляє здатність до співпраці,</p>	<p>Паризька мирна конференція та її рішення. «Українське питання» на Паризькій конференції. Повоєнні договори та їх вплив на політичну мапу Європи. Право націй на самовизначення: проблеми реалізації.</p> <p>Падіння імперій і постання національних держав. Революції в Європі. Нові держави Центрально-Східної Європи.</p> <p>Спроби перегляду повоєнного міжнародного порядку. Вашингтонська мирна конференція та її рішення. Проблеми та суперечності Версальського порядку. Спроби врегулювання повоєнних проблем.</p> <p>Соціальні рухи та громадська активність в умовах війни і революцій. Національна ідентичність і державність як громадянський вибір. Роль громадянської активності населення у трансформації політичних систем.</p> <p>Розвиток культури у 1914–1921 рр.: освіта, науки, мистецтва в Україні і в світі. Повсякдення.</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Картографічне порівняння «Європа 1914 та Європа 1923», кольорове виділення територій, що змінили залежність, та кордонів новостворених держав. – Створення інфографіки «Ланцюгова реакція розпаду»: від розпаду імперій до створення нових держав. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Аналітична робота з «14 пунктами» Вудро Вільсона, виокремлення пунктів, що стосувалися питань Східної Європи. – Дослідження «Статуту Ліги Націй»: аналіз механізмів запобігання війнам. Виявлення «слабких місць» організації. – Діаграма «Версаль: мир чи перемир'я?». Виявлення суперечностей. – Кейс-стаді (кейс-навчання) «Соціальні революції». Аналіз причин радикалізації суспільства після війни (революції в Німеччині, Угорщині, приход до влади більшовиків). Вплив фронтового досвіду на громадське життя Європи.

<p>толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ідентифікує прояви дискримінації та утисків [12 ГЮ 5.3.2-1]; – оцінює ідеології та діяльність політичних партій з позиції прав людини [12 ГЮ 6.1.2-2]; – встановлює залежності між розвитком демократії та суспільним добробутом [12 ГЮ 6.1.1-3]; – розпізнає виклики сучасних (на той час) демократій [12 ГЮ 6.1.1-4]. 		<p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дискусія «Чому право на самовизначення не було повноцінно застосоване до українців?». – Рольова гра «Паризька конференція», представлення роботи делегацій «Великої трійки» та нових національних держав. – Дискусія «Чи може міжнародна організація гарантувати мир без участі провідних держав? (на прикладі відмови Сполучених Штатів Америки (США) вступати до Ліги Націй)».
ЧАСТИНА II. СВІТ, ЄВРОПА ТА УКРАЇНА У 1920–30-х роках		
РОЗДІЛ 4. Становлення демократій і тоталітарних режимів. Протистояння ідеологій		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної епохи/періоду [12 ГЮ 1.3.2-1]; – оцінює історичні зміни (прогрес/регрес) [12 ГЮ 1.3.2-2]; – виявляє тяглість в історичному розвитку [12 ГЮ 1.3.2-3]; – досліджує екологічні, економічні і демографічні проблеми, пропонує заходи щодо їх розв’язання [12 ГЮ 2.2.1-2]; – визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору [12 ГЮ 2.2.1-3]; – порівнює за картою територію розселення українців [12 ГЮ 2.1.1-4]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінює джерела для встановлення їх автентичності [12 ГЮ 3.3.1-1]; – виявляє чинники, які впливають на 	<p>Демократичні держави. США. Велика Британія. Франція. Основні риси демократичних систем: народовладдя, виборчі права, інститути контролю влади. Розвиток громадянських прав і політичної участі.</p> <p>«Ревучі» двадцяті, «проблемні» тридцяті: загальні характеристики економічного розвитку та суспільства демократичних держав.</p> <p>Постання новітніх імперських (тоталітарних) ідеологій: комунізм, фашизм, націонал-соціалізм (нацизм). Основні риси: централізація влади, контроль над суспільством, відмова від демократичних принципів. Встановлення тоталітарних режимів у Італії, Союзі Советських Соціалістичних Республік (СРСР, Советському Союзі), Німеччині. Наслідки тоталітаризму для громадян.</p> <p>Советський Союз як імперія</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Картографічне дослідження, позначення на карті Європи «демократичного поясу» та країн, де встановилися диктатури до 1939 року. – Хронологічна стрічка «Шлях диктаторів до влади». <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Компаративний аналіз, порівняння двох моделей суспільного розвитку в 1920–1930-х рр.: ліберальна демократія та тоталітаризм (за матеріалами підручника). – Аналіз пропагандистських засобів, порівняння плакатів СРСР, Німеччини та Італії; виявлення спільних візуальних методів (образ вождя, щасливі діти, мілітаризм, зовнішній ворог). – Робота з мемуарами, читання спогадів людей, що жили в умовах тоталітаризму,

<p>інтерпретацію інформації [12 ГІО 3.3.2-1];</p> <ul style="list-style-type: none"> – обґрунтовує власні судження, висновки, оцінки [12 ГІО 4.2.2-2]; – доцільно застосовує поняттєвий апарат соціальних наук [12 ГІО 4.3.1-1]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – обґрунтовує необхідність захисту прав і гідності людини [12 ГІО 5.2.1-1]; – доводить та ілюструє прикладами цінність різноманітності [12 ГІО 5.3.1-1]; – виявляє у пропонованих ситуаціях (історичних) корупційні ризики та зловживання владою [12 ГІО 6.1.2-1]; – оцінює ідеології та діяльність політичних партій, суспільних рухів, організацій та їх роль у розвитку демократичного суспільства [12 ГІО 6.1.2-2]; – оцінює переваги і ризики ідей для вирішення проблем [12 ГІО 6.2.1-3]. 	<p>тоталітарного типу. Механізми контролю і управління. Політичні репресії, терор, обмеження прав громадян. Ознаки та прояви «червоного імперіалізму».</p> <p>Пропаганда в тоталітарних державах. Ідеологічне виховання громадян, створення «образу ворога» і культу лідера. Культура і релігія в тоталітарному світі. Спроби формування «нової людини» через освіту, культуру і релігію.</p> <p>Основні шляхи політичного розвитку держав Центрально-Східної та Південної Європи.</p> <p>(Не)особливі шляхи розвитку Індії, Китаю, Японії. Туреччина. Роль національно-визвольних рухів і реформ у державному розвитку. Зародження «близькосхідної» проблеми.</p> <p>Продовження боротьби за незалежність України у діяльності української еміграції. Українська політична еміграція у США, Великій Британії, Франції, Німеччині, Чехословаччині, Польщі. Табори інтернованих. Державний центр УНР в екзилі. Ідеологічне та політичне різноманіття українського національного руху в еміграції. Політичні вбивства лідерів українського руху (Симон Петлюра, Євген Коновалець). Культурно-духовні вияви української еміграції.</p>	<p>аналіз «мови езопа» та тогочасного фольклору (анекдотів як форми тихого протесту).</p> <ul style="list-style-type: none"> – Мозковий штурм «Чому вони стали популярними?», аналіз історичних факторів встановлення тоталітарних режимів. – Діаграма Венна, визначення спільних рис та відмінностей між правими та лівими режимами. – Кейс-стаді (кейс-навчання) «Ціна конформізму»: Обговорення ролі «мовчазної більшості» у зміцненні диктатур. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дискусія про культуру «Чи може мистецтво бути вільним у тоталітарній державі?». Аналіз долі митців (Михайло Бойчук і Олександр Довженко). – Етична дилема «Безпека в обмін на свободу». Обговорення, чому суспільства допустили встановлення диктаторських режимів
РОЗДІЛ 5. Україна й українці у міжвоєнний період		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінює історичні зміни (прогрес/регрес) 	<p>Включення УССР до ССРСР. Статус УССР у «договірній федерації»: формальна автономія республіки і фактичний контроль Москви.</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Просторове дослідження «Географія Головного управління таборів (ГУТабу)»,

<p>[12 ГЮ 1.3.2-2];</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє тяглість в історичному розвитку [12 ГЮ 1.3.2-3]; – досліджує екологічні, економічні і демографічні проблеми, пропонує заходи щодо їх розв’язання [12 ГЮ 2.2.1-2]; – визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору [12 ГЮ 2.2.1-3]; – порівнює за картою територію розселення українців [12 ГЮ 2.1.1-4]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінює джерела для встановлення їх автентичності [12 ГЮ 3.3.1-1]; – виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію інформації [12 ГЮ 3.3.2-1]; – виявляє та оцінює інформаційні маніпуляції і пропаганду, ідентифікує упереджені погляди і припущення у джерелах інформації [12 ГЮ 3.2.2-2]; – обґрунтовує власні судження, висновки, оцінки [12 ГЮ 4.2.2-2]; – доцільно застосовує поняттєвий апарат соціальних наук [12 ГЮ 4.3.1-1]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – обґрунтовує необхідність захисту прав і гідності людини [12 ГЮ 5.2.1-1]; – доводить та ілюструє прикладами цінність різноманітності [12 ГЮ 5.3.1-1]; – виявляє у пропонованих ситуаціях (історичних) корупційні ризики та зловживання владою [12 ГЮ 6.1.2-1]; – оцінює ідеології та діяльність політичних 	<p>Привласнення союзним / російським центром суверенітету України: централізація влади, контроль над економікою, політикою та зовнішніми відносинами.</p> <p>Більшовицькі економічні експерименти: централізація економіки, державний контроль над виробництвом і торгівлею. Голод 1921–1923 рр. в УССР і в Криму: причини і наслідки. Впровадження нової економічної політики (НЕПу) в УССР.</p> <p>Політика «коренізації» («українізації»): «червоний ренесанс». Вплив на громадян: розвиток освіти та культури, обмежена свобода дій у межах державної політики. Українська автокефальна православна церква (УАПЦ).</p> <p>«Модернізація» в УССР. Форсована індустріалізація. Перехід до планової економіки. Роль іноземних спеціалістів і технологій у прискоренні модернізації.</p> <p>Насильницька суцільна колективізація. Кампанія з розкуркулення. Масові депортації. Пасивні та активні форми опору в УССР. Вияви національної свідомості: антисоветські настрої. Примусові хлібозаготівлі. Український хліб на експорт та на союзні ринки.</p> <p>Голодомор 1932–1933 рр. – геноцид українського народу. Державна політика і механізми здійснення злочину. Злочинці й добровольці. Масштаби й наслідки Голодомору: національно-демографічні зміни. «Друга хвиля» насильницької суцільної колективізації. Згортання</p>	<p>робота з картою таборів примусової праці на території ССРСР. Обговорення ролі дармової праці в економіці держави.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Картографічний аналіз «Гіганти п’ятирічок», позначення на карті УССР основних об’єктів індустріалізації (Дніпровська гідроелектростанція (Дніпрогес), Харківський тракторний завод (ХТЗ), Азовсталь тощо). – Картографічне дослідження «Географія смерті». Позначення на карті УССР регіонів, які найбільше постраждали від Голодомору 1932–1933 рр. Накладання цих даних на карту районів найактивнішого антибільшовицького спротиву селян. – Аналітична схема «Ціна індустріалізації», побудова логічного ланцюжка. – Позначення на карті територій Галичини, Західної Волині, Північної Буковини та Закарпаття та держав, до складу яких входили ці території у міжвоєнний період. – Укладення синхроністичної таблиці «Україна і світ». Співставлення подій в українських землях та у світі у 1918–1939 роках. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Аналітичне порівняння «“Воєнний комунізм” і НЕП». – Деконструкція Конституції ССРСР 1936 р., порівняння зафіксованих у документі «демократичних прав» із реальними практиками терору 1937 року. – Дослідження джерел «Культурна революція». Аналіз советських плакатів 30-х років. Як через візуальні образи формувалась
---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>партій, суспільних рухів, організацій та їх роль у розвитку демократичного суспільства [12 ГЮ 6.1.2-2];</p> <p>– оцінює переваги і ризики ідей для вирішення проблем [12 ГЮ 6.2.1-3].</p>	«українізації».	«советська свідомість»?
	Масові репресії. Терор проти української інтелектуальної еліти. «Розстріляне відродження». «Великий терор» та насадження атмосфери страху в суспільстві УССР.	– Діаграма «Механізм терору, система позасудових органів (“трійки”) та принцип “колективної відповідальності”.
	Посилення советської / російської експансії в освіті, науках, мистецтвах УССР. Антираелігійна політика советської влади та її наслідки. Прояви імперської та антиімперської свідомості в УССР.	– Кейс-стаді (кейс-навчання) «Людина в лещатах системи», обговорення феномена доносів та страху як інструментів управління суспільством.
	Правовий статус українських земель у складі Польщі. Політика польської влади щодо українських територій і міжетнічні відносини в Галичині й на Волині. Економічне становище українців.	– Проект «Пам’ять роду». Аналіз свідчень про Голодомор. Обговорення: «Чому світ так довго мовчав про трагедію?».
	Політичні партії та громадські організації, просвітницькі, мистецькі і спортивні товариства українців у Польщі.	– Проект «Розстріляне відродження», дослідження доль українських митців, знищених у 1930-х рр. (Микола Куліш, Лесь Курбас, Микола Зеров, інші). Обговорення наслідків втрати еліти для нації.
	Українські землі у складі Румунії та Чехословаччини. Суспільно-політичне, соціально-економічне, культурне, релігійне життя.	– Дослідження «Архітектурне обличчя ідеології», робота з фото Михайлівського золотоверхого собору до 1934 року та фото пустиря після знесення; обговорення, яку ідеологічну мету переслідувало советське керівництво, знищуючи храм XII століття, що пережив навалу Монгольської імперії.
	Карпатська Україна. Карпатська Січ. Збройний опір угорській агресії та історичне значення подій.	– Опрацювання уривків із праць Дмитра Донцова «Націоналізм», В’ячеслава Липинського «Листи до братів-хліборобів».
	Культура і духовність у світі, Європі і в Україні. Освіта. Досягнення наук. Винаходи.	– Робота з документами уряду УНР в екзилі.
	Ідеї й напрямки (течії) модернізму. Мистецький авангард. Нав’язування соціалістичного реалізму в УССР. Обмеження творчої свободи та уніфікація культурного життя.	– Пошук інформації про діяльність Українського вільного університету в Празі.
Масова культура. Кінематограф. Спорт.	– Кейс-стаді «Карпатська Україна».	
	– Проектна робота: дослідження діяльності товариства «Просвіта», кооперативів та Пласту.	
	Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:	

	Релігійні спільноти.	<ul style="list-style-type: none"> – Дискусія: чому Конституцію СРСР 1936 року називали «найдемократичнішою у світі» на тлі масових репресій? – Етична рефлексія, перегляд фрагментів документальних фільмів про Биківню чи інші місця поховань жертв терору. – Дискусійна платформа: «НЕП та українізація — золота доба чи ілюзія?». – Дискусія «Ідеологія інтегрального націоналізму: відповідь на виклики часу чи небезпечна радикалізація?».
ЧАСТИНА III. ДРУГИЙ «ВЕЛИКИЙ» ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ		
РОЗДІЛ 6. Світ, Європа та Україна напередодні Другої світової війни. Друга світова війна: український вимір		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – визначає тривалість (хронологічні межі) історичних явищ і процесів [12 ГІО 1.1.2-1]; – характеризує вплив історичних процесів на людину і спільноти [12 ГІО 1.2.1-3]; – виявляє зв'язки між минулим і сучасністю [12 ГІО 1.2.1-1]; – виокремлює етапи історичних процесів на основі усталених критеріїв [12 ГІО 1.3.1-1]; – виявляє зміни в розташуванні просторово-історичних об'єктів, зміни територій розселення етнічних спільнот, кордонів державних утворень [12 ГІО 2.1.1-2]; – описує на карті напрямки воєнних дій [12 ГІО 2.1.2-1]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – верифікує судження з використанням кількох джерел [12 ГІО 4.2.1-1]; 	<p>Світ напередодні глобального конфлікту. Змови агресорів та провал політики «умиротворення». Політичне, економічне та військове співробітництво між комуністичним і нацистським режимами в 1933–1939 рр. Підготовка СРСР до військового вторгнення в Європу.</p> <p>«Українське питання» напередодні Другої світової війни.</p> <p>Советсько-німецький пакт про ненапад. Початок і перебіг Другої світової війни. Советсько-фінська (Зимова) війна. Німецько-советська війна – частина Другої світової. Німецько-союзницький окупаційний режим. Масові знищення мирного населення. Рух Опору. Антигітлерівська коаліція. Толерантність, упередження, дискримінація.</p> <p>Советська / російська окупація Галичини, Волині, Північної Буковини, Хотинщини та Південної Бессарабії. «Советизація» / «росіянізація» Західної України у 1939–</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Робота з картою «Поділ Європи за секретними протоколами». Позначення кордонів СРСР станом на 1939, 1940 та 1941 роки. – Картографічний аналіз «Трагедія Бабиного Яру»: вивчення локацій Голокосту в Україні (Бабин Яр, Дробицький Яр) та мережі таборів смерті. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дослідження «Карпатська Україна»: аналіз історичних документів. – Аналіз джерел «Окупаційне повсякдення», порівняння пропагандистських нацистських плакатів із реальними спогадами оstarбайтерів та в'язнів гето. – Аналітична таблиця «Дві окупації Західної України», порівняння політики советизації / «росіянізації» (1939–1941) та нацистського «нового порядку» (1941–1944).

<ul style="list-style-type: none"> – виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх місця, часу та обставин походження, авторства і мети створення [12 ГЮ 3.1.1-1]; – виявляє та оцінює інформаційні маніпуляції і пропаганду, ідентифікує упереджені погляди і припущення у джерелах інформації [12 ГЮ 3.2.2-2]; – оцінює історичні процеси на основі їх передумов і результатів [12 ГЮ 4.1.3-1]; – реконструює історичну ситуацію на основі фактів [12 ГЮ 4.3.1-2]; – реконструює історичну ситуацію на основі зібраних фактів з урахуванням різних інтерпретацій [12 ГЮ 4.3.1-2]; – оцінює історичну постать, сучасника, окрему соціальну групу, народ як суб'єктів історичного процесу [12 ГЮ 4.3.2-1]; – пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГЮ 4.3.2-3]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє у пропонованих для дослідження ситуаціях випадки порушення права на повагу до людської гідності і пропонує способи його захисту [12 ГЮ 5.1.3-1]; – ідентифікує прояви дискримінації та утисків [12 ГЮ 5.3.2-1]; – обґрунтовує необхідність захисту суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України та 	<p>1941 рр.</p> <p>Німецько-совєтська війна на теренах України. Окупація України збройними силами Німеччини та її союзників. Бойові дії на території України в 1941–1942 рр.</p> <p>Нацистський «новий порядок». Примусова праця: оstarбайтери та військовополонені. Концтабори. Масові знищення мирного населення на теренах України. Опір окупаційному режиму на теренах України. Спроби відродження українського національного життя в умовах окупації.</p> <p>Акт проголошення відновлення Української Держави. Український визвольний рух. Українська повстанська армія (УПА).</p> <p>Бойові дії на території України в 1943–1944 рр. Українсько-польське протистояння: причини, перебіг та наслідки.</p> <p>Відновлення совєтського / російського режиму на українських землях. Депортація кримськотатарського народу як злочин геноциду.</p> <p>Завершення війни в Європі. Застосування атомної зброї. Капітуляція Японії. Нюрнберзький і Токійський процеси та становлення поняття «злочин проти людяності». Злочини проти людяності: історична пам'ять, уроки та правова відповідальність.</p> <p>Культура й духовність України, Європи і світу в роки Другої «Великої війни».</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Кейс-стаді (кейс-навчання) «Нюрнберзький процес», обговорення концепції поняття «злочин проти людяності». – Проєкт «Праведники народів світу», дослідження історій українців, які рятували євреїв під час Голокосту. – Аналіз діяльності українського підпілля «Стратегія боротьби на два фронти». <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дискусія про історичну пам'ять «Бабин Яр як місце спільної пам'яті та спільного болю». – Обговорення ролі головнокомандувача Романа Шухевича (Тараса Чупринки) у розбудові підпільної армії.
---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>збройної відсічі агресії [12 ГЮ 6.3.1-1];</p> <ul style="list-style-type: none"> – тлумачить основні поняття міжнародного гуманітарного права та його роль у захисті життя і людської гідності [12 ГЮ 6.3.2-1]; – пояснює важливість міжнародної співпраці у відсічі військовій агресії, необхідність обмеження насильства в умовах збройного конфлікту і невідворотності покарання за воєнні злочини [12 ГЮ 6.3.2-2]. 		
РОЗДІЛ 7. Світ, Європа та Україна в 1914–1945 рр. Узагальнення		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – застосовує критерії періодизації історичного минулого [12 ГЮ 1.1.2-2]; – встановлює вплив особистості на історію [12 ГЮ 1.2.1-2]; – виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної епохи/періоду [12 ГЮ 1.3.2-1]; – визначає природні і соціальні фактори, що сприяли формуванню регіонів, кордонів держав, встановленню торговельних відносин і міжетнічної взаємодії [12 ГЮ 2.2.1-1]; – досліджує екологічні, економічні і демографічні проблеми, пропонує заходи щодо їх розв’язання [12 ГЮ 2.2.1-2]; – визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГЮ 2.2.1-3]. <p>Працює з інформацією історичного та</p>	<p>Узагальнення періоду в контексті змістової лінії «людина і природа». Вплив Першої світової війни на ландшафти та природні ресурси. Наслідки нераціонального землекористування. Заповідна справа. Екологічні наслідки бойових дій і використання хімічної та ядерної зброї.</p> <p>Узагальнення періоду в контексті змістової лінії «людина і світ матеріальних речей». Економічні кризи та соціальна політика держав: уроки міжвоєнного періоду. Державне регулювання економіки.</p> <p>Узагальнення періоду в контексті змістової лінії «людина і суспільство». Ідеології міжвоєнного часу та їхній вплив на політичні рішення. Наслідки ідеологічного вибору.</p> <p>Узагальнення періоду в контексті змістової лінії «людина і влада». Пропаганда та державна інформаційна політика в умовах диктатур. Права</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Побудова синхроністичної таблиці «Українська революція на фоні розпаду імперій у Європі». – Хронологічна синхронізація, побудова паралельних часових стрічок «Події на фронтах Другої світової війни». – Створення інтерактивної карти «Кордони України: від етнографічних меж до УНР та ССРСР». – Картографічний пазл «Україна в кордонах 1939, 1941, 1945 років», робота з історичними картами. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Створення схеми «Механізм “великої депресії”». – Порівняльний аналіз економічних систем. – Аналіз масштабів гіперінфляції в Німеччині 1923 року через дослідження фото та карикатури. – Аналіз основних принципів кейнсіанства.

<p>суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГЮ 3.3.2-1]; – систематизує соціальну та історичну інформацію в таблиці, діаграми, графіки тощо [12 ГЮ 4.1.1-1]; – порівнює історичні факти та артефакти за запропонованими критеріями [12 ГЮ 4.1.2-1]; – оцінює історичні процеси на основі їх передумов, перебігу і результатів [12 ГЮ 4.1.3-1]; – зіставляє події, явища і процеси української та світової історії; визначає їх взаємовпливи [12 ГЮ 4.1.3-2]; – верифікує судження з використанням кількох джерел інформації [12 ГЮ 4.2.1-1]; – доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук [12 ГЮ 4.3.1-1]; – узагальнює контрверсійні судження та оцінки минулого для формулювання власних висновків [12 ГЮ 4.3.2-2]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – характеризує способи впливу громадян на політику [12 ГЮ 6.1.1-2]; – установлює залежності між розвитком демократії та добробутом населення [12 ГЮ 6.1.1-3]; – розпізнає виклики сучасних демократій [12 ГЮ 6.1.1-4]; – оцінює ідеології та діяльність політичних 	<p>людини в умовах воєн та окупацій: історичні уроки.</p> <p>Узагальнення періоду в контексті змістової лінії «людина і світ уявлень та ідей». Модернізм і авангард у світовій культурі. Цензура та свобода творчості. Відповідальність митця. Масова культура. Ідеологізація мистецтва.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Кейс-стаді (кейс-навчання) «Життя за картками». Порівняння карткової системи часів Першої світової війни та періоду «воєнного комунізму». – Творча робота «Реклама епохи Проспериті»: створення реклами товарів 1920-х (радіо, пілосос, автомобіль). – Мистецтвознавча лабораторія. Аналіз картин авангардистів. – Дослідження «Мода як дзеркало епохи». – Дослідження, як тоталітарні режими використовували культуру. – Кейс-стаді (кейс-навчання) «Герніка» Пабло Пікассо. Аналіз того, як мистецтво може стати потужним антивоєнним маніфестом, зрозумілим усьому світові. – Робота з фотодокументами та кінохроніками Другої світової війни. – Контент-аналіз пропаганди: порівняння листівок УПА, советських партизанів і нацистської окупаційної адміністрації. Виявлення засобів маніпуляції та ключових закликів. – Створення схеми «Внесок України в перемогу». – Порівняльний аналіз чотирьох універсалів УЦР як етапів здобуття суверенітету. – Деконструкція пропаганди, порівняння плакатів Третього Райху та СРСР, виявлення маніпулятивних образів. – Обговорення понять «агресія», «анексія» та «міжнародне право». – Створення схеми «Ціна індустріалізації». – Кейс-стаді (кейс-навчання) «Вибір митця»,
-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>партій і рухів [12 ГІО 6.1.2-2];</p> <ul style="list-style-type: none"> – висловлює аргументовану думку щодо важливості державних символів та мови [12 ГІО 6.3.1-2]; – характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства [12 ГІО 6.3.1-5]. 		<p>обговорення долі діячів культури 1920-х рр. Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дискусія «Культура – це зброя». <p>Обговорення ролі мистецтва у збереженні української ідентичності.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дискусійний клуб «Ціна вибору», обговорення етичних дилем людини в умовах окупації. – Рефлексія над уроками Другої світової війни в контексті сучасної російсько-української війни. – Аналітична дискусія «Причини поразки Української революції». – Есе-роздум «Соборність як цінність: чому досвід 1919 року важливий для сучасної оборони України?».
----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--	-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

11 клас (105 год)

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст	Пропоновані види навчальної діяльності
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснює особливості сприйняття і перебігу часу в різні історичні періоди [12 ГІО 1.1.1-1]; – визначає тривалість (хронологічні межі) історичних явищ і процесів [12 ГІО 1.1.2-1]; – характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГІО 2.1.1-3]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p>	<p>Повторення. Вступ. Політична мапа світу, Європи в другій половині «короткого» ХХ ст. (1945–1991 рр.). Україна на геополітичній карті. Уроки української історії 1914–1945 рр. Періодизація історії світу, Європи, України другої половини «короткого» ХХ ст. Основні тенденції розвитку суспільства і держав.</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Робота з історичними картами (порівняння політичної карти Європи та світу напередодні Другої світової війни та після її завершення; визначення, які держави зникли, а які з'явилися або змінили кордони). – Картографічний практикум: позначення на історичній мапі держави, що входили до Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та Організації Варшавського договору (ОВД) у 1950-х роках. – Створення таймлайну другої половини ХХ ст. за допомогою онлайн-інструментів.

<ul style="list-style-type: none"> – формулює питання щодо походження і змісту джерела інформації [12 ГІО 3.2.1-1]; – систематизує соціальну та історичну інформацію (за самостійно обраними критеріями) в таблиці, діаграми, графіки тощо [12 ГІО 4.1.1-1]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінює вплив належності до різних спільнот на власні погляди, цінності, громадянську позицію і поведінку [12 ГІО 5.1.1-1]; – установлює залежності між розвитком демократії, дотриманням прав людини в державах і добробутом населення [12 ГІО 6.1.1-3]. 		<p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Есе-роздум «Україна як суб’єкт і об’єкт міжнародної політики в 1914–1945 роках: від розподілу територій до статусу держави-засновниці Організації Об’єднаних Націй (ООН)». – Проектна робота «Основні тенденції розвитку світу у другій половині ХХ ст. (науково-технічна революція (НТР), деколонізація, глобалізація, становлення прав людини)». <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Круглий стіл «Чому Україна не втримала незалежність у 1917–1921 роках? Які уроки Української революції ми маємо засвоїти сьогодні?».
-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

ЧАСТИНА І. ДРУГИЙ «ВЕЛИКИЙ ЗЛАМ». ПАДІННЯ КОЛОНІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

РОЗДІЛ 1. Облаштування світу після Другої світової війни

<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснює особливості сприйняття і перебігу часу [12 ГІО 1.1.1-1]; – застосовує критерії періодизації історичного минулого [12 ГІО 1.1.2-2]; – виокремлює етапи історичних процесів [12 ГІО 1.3.1-1]; – виявляє зміни територій, кордонів державних утворень [12 ГІО 2.1.1-2]; – визначає фактори формування регіонів і кордонів [12 ГІО 2.2.1-1]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє відмінності інтерпретацій у 	<p>Повоєнне облаштування світу. ООН. Україна – співзасновниця ООН. Система міжнародних відносин.</p> <p>Становлення концепції прав людини як основи сучасного громадянського суспільства. Загальна декларація прав людини і міжнародні пакти про права людини.</p> <p>Причини, початок і розгортання «холодної війни». Формування біполярності світу. НАТО і ОВД.</p> <p>Ринкова та командно-адміністративна системи господарювання у процесах повоєнної відбудови. Роль міжнародної допомоги у відновленні країн.</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Створення ментальної мапи «Причини та наслідки “холодної війни”». <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Аналіз політичних карикатур «Чому Німеччина стала головним майданчиком протистояння (Берлінська стіна) у Європі?». – Робота з історичними джерелами. Укладення порівняльної таблиці змісту Загальної декларації прав людини (1948) та Гельсінського заключного акта (1975). – Історичне есе «Статус УССР в ООН: декоративна роль чи крок до майбутньої суб’єктності?».
--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>джерелах [12 ГЮ 3.1.1-1];</p> <ul style="list-style-type: none"> – формулює питання щодо походження і змісту джерела [12 ГЮ 3.2.1-1]; – зіставляє події, явища і процеси української та світової історії; визначає їх взаємовпливи [12 ГЮ 4.1.3-2]; – розрізняє причини, приводи і наслідки подій [12 ГЮ 4.1.2-1]; – аналізує аргументацію та пояснює критерії її оцінювання [12 ГЮ 4.2.2-1]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – обґрунтовує необхідність захисту прав і гідності людини [12 ГЮ 5.2.1-1]; – пояснює суть політико-правового зв'язку громадянина з державою [12 ГЮ 5.2.3-1]; – пояснює механізм демократії в Україні та Європі [12 ГЮ 6.1.1-1]; – пояснює важливість міжнародної співпраці у відсічі агресії [12 ГЮ 6.3.2-2]; – характеризує роль міжнародних організацій у розв'язанні конфліктів [12 ГЮ 6.2.1-2]. 		<ul style="list-style-type: none"> – Історичне дослідження «Як розпад колоніальних імперій вплинув на український національно-визвольний рух?». <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Етична дилема «Чи може держава порушувати права окремої людини заради національної безпеки?» (на прикладах періоду Маккартизму в США або репресій у СРСР). – Симуляційна гра «Засідання Ради Безпеки ООН. Спроба розв'язати міжнародну кризу другої половини ХХ століття, враховуючи право вето».
ЧАСТИНА II. СВІТ, ЄВРОПА ТА УКРАЇНА В УМОВАХ БІПОЛЯРНОСТІ		
РОЗДІЛ 2. Світ у постіндустріальний період		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної епохи/періоду [12 ГЮ 1.3.2-1]; – пояснює особливості сприйняття і 	<p>Розвиток громадянського суспільства в США, Канаді, Великій Британії, Франції, Федеративній Республіці Німеччині (ФРН), Італії, інших державах Європи. Політичні системи демократичного світу.</p> <p>СРСР та країни «соціалістичного</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Підготовка віртуальної екскурсії або подкасту про життя людей у 1950–1970-х роках. – Аналіз причинно-наслідкових зв'язків між Другою світовою війною та розпадом колоніальних імперій через побудову логічних

<p>перебігу часу в різні історичні періоди [12 ГІО 1.1.1-1];</p> <ul style="list-style-type: none"> – визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом діяльності людини [12 ГІО 2.2.1-3]; – досліджує екологічні, економічні і демографічні проблеми [12 ГІО 2.2.1-2]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до обставин походження [12 ГІО 3.1.1-1]; – досліджує збіги і розбіжності між даними різних джерел [12 ГІО 3.2.2-1]; – пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2-3]; – доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук [12 ГІО 4.3.1-1]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – доводить та ілюструє прикладами цінність інклюзії різних груп і різноманітності в суспільстві [12 ГІО 5.3.1-1]; – моделює соціальні ситуації з погляду дотримання прав людини [12 ГІО 5.2.2-1]; – характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства в минулому і тепер [12 ГІО 6.3.1-5]; – устанавлює залежності між розвитком 	<p>табору». Політичні, економічні, соціальні процеси 1950–1970-х рр. Десталінізація. «Розвинений соціалізм». Антисоветські виступи в Німецькій Демократичній Республіці (НДР), Угорщині, Чехословаччині, Польщі.</p> <p>Міжнародні протистояння та регіональні збройні конфлікти 1950–1960-х рр. Гонка озброєнь.</p> <p>Падіння колоніальних імперій. Постання незалежних держав. Країни Азії: суспільні та економічні тенденції. «Близькосхідна проблема». Загальна характеристика особливостей розвитку країн Африки, Латинської Америки, Австралії.</p> <p>Глобальні й локальні кризи 1970–1980-х рр., причини конфліктів та способи їх розв’язання.</p> <p>Нарада в Гельсінкі 1975 р.: зміцнення безпеки, співпраці та прав людини у Європі. Інтеграційні процеси у світі. Україна в системі міжнародних відносин: участь у міжнародних організаціях.</p> <p>НТР. Перехід від виробництва товарів до виробництва послуг. Економічне диво. Зменшення соціальної нерівності. Протестні рухи. Українська діаспора.</p>	<p>схем.</p> <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Створення порівняльної схеми або ментальної карти про вплив НТР на різні політичні системи. – Робота з текстом Гельсінських угод та спогадами учасників дисидентського руху, зокрема Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод (Української Гельсінської групи, УГГ). – Аналіз кейсів «економічного дива» (ФРН, Японія, Італія). – Порівняння «суспільства споживання» на Заході та дефіцитної економіки «розвинутого соціалізму». – Аналіз процесу прийняття рішень під час Карибської кризи. Моделювання способів мирного розв’язання конфліктів у сучасному світі. – Порівняння багатопартійної системи Заходу та монополії Компартії в ССРСР за критеріями впливу громадянина на владу. – Логічне зіставлення командної та ринкової економік (через поняття дефіциту та конкуренції) для пояснення причин стагнації «соцтабору». <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Симуляційна гра «Засідання ООН щодо деколонізації».
-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

демократії та добробутом населення [12 ГЮ 6.1.1-3].		
РОЗДІЛ 3. Україна й українці в советському імперському тоталітарному таборі		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту) [12 ГЮ 1.2.1-1]; – характеризує вплив історичних процесів на цю людину і спільноти [12 ГЮ 1.2.1-3]; – визначає тривалість (межі) історичних явищ [12 ГЮ 1.1.2-1]; – визначає за допомогою карт територіальні зміни [12 ГЮ 2.1.1-1]; – описує на карті напрямки переміщення населення (депортації) [12 ГЮ 2.1.2-1]; – визначає фактори, що сприяли міжетнічній взаємодії [12 ГЮ 2.2.1-1]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінює інформаційні маніпуляції і пропаганду [12 ГЮ 3.2.2-2]; – оцінює джерела для встановлення їх автентичності [12 ГЮ 3.3.1-1]; – виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГЮ 3.3.2-1]; – систематизує соціальну й історичну інформацію в таблиці, діаграми [12 ГЮ 4.1.1-1]; – оцінює історичні процеси на основі їх передумов і результатів [12 ГЮ 4.1.3-1]; – реконструює історичну ситуацію на 	<p>Визначення і встановлення кордонів УССР. Операція «Вісла». Адміністративний устрій УССР. Передання Кримської області до складу УССР. Відбудова промисловості. Становище сільського господарства. Голод 1946–1947 рр.</p> <p>Посилення «культу особи» Йосифа Сталіна в УССР. «Ждановщина» в советській Україні. Кампанії боротьби проти «українських буржуазних націоналістів».</p> <p>Друга хвиля «советизації / росіянізації» західних областей УССР. Ліквідація Української греко-католицької церкви.</p> <p>Національно-визвольна боротьба в 1944–1950-х рр. Репресії проти воїнів УПА та їхніх родин. Операція «Захід». Українці в повстаннях у таборах ГУТабу. Переформатування ГУТабу. Український національний рух в еміграції.</p> <p>Внутрішньополітична ситуація в УССР. Протириччя десталінізації. Децентралізація управління економікою. Розвиток промисловості. Становище сільського господарства.</p> <p>Соціальні заходи. Життєвий рівень населення. Інтеграція Кримського півострова з Україною. Становище кримськотатарського народу у місцях депортації та його боротьба за</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Картографічний практикум «Формування території УССР»: робота з контурною картою – позначення кордонів після Другої світової війни та територіальних змін, зокрема передання Криму (1954 р.). – Реконструкція «Трагедії депортацій»: нанесення на карту напрямків виселення українців під час операцій «Вісла» та «Захід», а також шляхів депортації кримських татар. – Створення стрічки часу «Етапи супротиву»: періодизація збройної боротьби УПА, повстань у ГУТабі та діяльності УГГ для порівняння методів боротьби в різні часи. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Деконструкція пропаганди «ждановщина»: аналіз карикатур і газетних статей того часу щодо «українських буржуазних націоналістів» для виявлення маніпуляцій та мови ворожнечі. – Лабораторія «Самвидав і офіційна преса»: порівняльний аналіз текстів «Українського вісника» та советських часописів для оцінки автентичності інформації та інтерпретацій подій. – Статистичний звіт «Ціна відбудови»: систематизація даних у таблицю про рівень життя населення, наслідки голоду 1946–1947 рр. та дефіцит товарів народного споживання. – Аналіз соціальної структури «Людина в системі»: оцінка становища різних груп (колгоспне селянство, шістдесятники,

<p>основі фактів [12 ГІО 4.3.1-2];</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінює історичну постать, окрему соціальну групу, народ як суб'єктів історичного процесу [12 ГІО 4.3.2-1]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє випадки порушення людської гідності [12 ГІО 5.1.3-1]; – ідентифікує прояви дискримінації та утисків [12 ГІО 5.3.2-1]; – виявляє корупційні ризики та зловживання владою [12 ГІО 6.1.2-1]; – обґрунтовує необхідність захисту суверенітету [12 ГІО 6.3.1-1]. 	<p>повернення на Батьківщину.</p>	<p>номенклатура) як суб'єктів та об'єктів історичного процесу.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Кейс-стаді «Пастки десталінізації»: аналіз причин і наслідків реформ Хрущова для економіки та повсякдення України. – Проект «Герої ГУТабу»: створення біографічного портрета (або постера) учасника табірних повстань як приклад обґрунтування необхідності захисту національної гідності. – Вправа «Корупція в тоталітарній системі»: виявлення зловживань владою та функціонування «блату» в умовах командної економіки та однопартійної диктатури. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – «Історичне дзеркало»: обговорення зв'язку між советською політикою «російщення» середини ХХ ст. та сучасною агресією Російської Федерації (РФ) як спробою нищення української ідентичності. – Судова симуляція «Процес над дисидентом»: моделювання ситуації засідання советського суду для ідентифікації порушень права на захист, свободу слова та людську гідність. – Дискусія «Битва ідентичностей»: обговорення методів формування «советської людини» та способів збереження української національної ідентичності в умовах тотального контролю.
	<p>Спроби «українізації».</p> <p>Шістдесятництво. Київський клуб творчої молоді «Сучасник». Опозиційна діяльність: підпільні групи та організації. Антирежимні виступи.</p> <p>Зародження дисидентського руху.</p> <p>Суспільно-політичні настрої населення.</p>	
	<p>Зміни в системі влади. Неосталінізм.</p> <p>Наростання економічної кризи.</p> <p>Феномени «советського» повсякдення в Україні. Етносоціальні зміни.</p>	
	<p>Посилення репресій проти української інтелігенції. Активізація українського опозиційного руху: напрямки (течії), форми та вияви діяльності. Самвидав. «Український вісник». Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод. Опозиція режимові в середовищі національних меншин.</p>	
	<p>Умови та особливості розвитку культури і духовності. Продовження політики російщення. Антирелігійні кампанії. Становище церков. Релігійна опозиція.</p>	
	<p>Освіта. Науки. Мистецтва. Українське поетичне кіно. Український спорт.</p> <p>Формування «советської людини»: зміни в свідомості. «Советська / російська» імперська та українська національна ідентичності.</p>	
<p>ЧАСТИНА ІІІ. СВІТ, ЄВРОПА, УКРАЇНА В ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЙ</p>		
<p>РОЗДІЛ 4. Держави Європи, Америки та Азії в умовах багатополлярності світу</p>		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p>	<p>Період «розрядки» в міжнародній політиці. Від біполярного до</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p>

<ul style="list-style-type: none"> – оцінює історичні зміни [12 ГІО 1.3.2-2]; – виокремлює етапи історичних процесів на основі усталених критеріїв [12 ГІО 1.3.1-1]; – оцінює якість громадського простору свого населеного пункту [12 ГІО 2.3.1-1]; – визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом діяльності людини [12 ГІО 2.2.1-3]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінює відмінності в джерелах різного походження [12 ГІО 3.1.1-2]; – ідентифікує упереджені погляди і припущення у джерелах інформації [12 ГІО 3.2.2-2]; – оцінює історичні процеси на основі їх передумов, перебігу і результатів [12 ГІО 4.1.3-1]; – порівнює історичні факти та артефакти за запропонованими критеріями [12 ГІО 4.1.2-1]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінює вплив належності до різних спільнот на власні погляди та громадянську позицію [12 ГІО 5.1.1-1]; – ідентифікує прояви дискримінації та утисків [12 ГІО 5.3.2-1]; – оцінює ідеології та діяльність політичних партій і їх роль у розвитку суспільства [12 ГІО 6.1.2-2]; – характеризує способи впливу громадян 	<p>багатополярного світу. Економічно-соціальні трансформації.</p> <p>Об'єднання Німеччини. Падіння комуністичних режимів у державах Центрально-Східної Європи.</p> <p>Розпад Чехословаччини та Югославії. Етнічні, політичні й територіальні конфлікти на Балканах та способи їх розв'язання.</p> <p>Освітні системи. Інтеграція наук і виробництва. Розвиток літератури, образотворчого мистецтва, архітектури, музики, театру, кіно й спорту: провідні тенденції. Становлення постіндустріального (інформаційного) суспільства. Розвиток штучного інтелекту та сучасних інформаційних технологій.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Хронологічний колаж «Падіння стін»: оцінка історичних змін у Європі через аналіз подій 1989–1991 рр. (Об'єднання Німеччини, «оксамитові» революції). – Створення порівняльної матриці «Світ. Біполярність та багатополярність»: виокремлення етапів розпаду двополюсної системи та аналіз передумов формування нових центрів сили (Європейський Союз (ЄС), Китай, Індія). <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Урбаністичне дослідження «Громадський простір інформаційної епохи»: оцінка того, як технологічні зміни та архітектурні тренди кінця ХХ ст. вплинули на доступність та комфорт просторів у власному місті/селі. – Джерельний практикум «Балканський вузол»: зіставлення повідомлень медіа різних країн під час конфліктів у Югославії для виявлення упереджених поглядів та пропагандистських штампів. – Аналіз артефактів «Символи зламу епох»: порівняння культурних артефактів (плакатів, відеокліпів, фотографій) Східної та Західної Європи періоду «розрядки» та падіння комунізму. – Політичний аукціон «Ринок ідеологій»: оцінка програм провідних політичних партій Європи та Америки (неоконсерватори, соціал-демократи, «зелені») та їхньої ролі у трансформації суспільства. – Мистецька вітрина «Провідні тенденції»: підготовка коротких презентацій про інтеграцію наук і мистецтв у
---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>на політику [12 ГІО 6.1.1-2].</p>		<p>постіндустріальну добу (від архітектурного хай-теку до комп'ютерної музики).</p> <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Симуляційна вправа «Громадяни змінюють світ»: моделювання способів впливу громадськості на політику (мітинги, петиції, вибори) на прикладі антикомуністичних рухів або екологічних ініціатив. – Тренінг толерантності «Ідентичність у багатополярному світі»: обговорення впливу релігійної чи національної належності на громадянську позицію людини; виявлення випадків дискримінації в багатонаціональних державах (на прикладі розпаду Чехословаччини чи подій на Балканах). – Дискусія «Інформаційне суспільство: нові виклики для гідності»: аналіз того, як доступ до інформації та розвиток освіти змінюють можливості людини у захисті своїх прав.
<p>РОЗДІЛ 5. Стагнація «червоного імперіалізму». Розпад Союзу Советських Соціалістичних Республік. Відновлення незалежності України</p>		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – встановлює вплив особистості на історію [12 ГІО 1.2.1-2]; – визначає тривалість (хронологічні межі) історичних явищ і процесів [12 ГІО 1.1.2-1]; – обстоює думку щодо необхідності облаштування громадського простору свого міста/села [12 ГІО 2.3.2-1]; – характеризує геополітичне становище на теренах України [12 ГІО 2.1.1-3]. 	<p>«Перебудова» в ССРСР. Економічні експерименти. Демократичні перетворення та відцентрові тенденції в советських республіках. Спроби союзної влади зупинити процеси демократизації, розпаду ССРСР. Кінець епохи «червоного імперіалізму». Початок реімперіалізації Росії.</p> <hr/> <p>Чорнобильська катастрофа як каталізатор національно-демократичних перетворень в УССРСР. Соціальні, екологічні та економічні наслідки для населення України.</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Створення інфографіки «Шлях до 1 грудня»: визначення тривалості та етапності процесів від початку «перебудови» до Всеукраїнського референдуму 1991 року. – Геополітичний аналіз «Україна на зламі епох»: характеристика зміни геополітичного статусу українських теренів від союзної республіки до незалежної держави; робота з картою держав, що першими визнали Україну. – Реконструкція подій «Серпень 1991-го»: відтворення ланцюжка подій під час спроби

<p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – верифікує судження з використанням кількох джерел інформації [12 ГІО 4.2.1-1]; – виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію інформації [12 ГІО 3.3.2-1]; – обґрунтовує власні судження, висновки, оцінки [12 ГІО 4.2.2-2]; – реконструює історичну ситуацію на основі зібраних фактів [12 ГІО 4.3.1-2]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – моделює способи дій, спрямованих на утвердження демократії та захист незалежності України [12 ГІО 5.1.1-3]; – визначає відповідальність за свої дії [12 ГІО 5.1.2-1]; – описує виборчий процес і пов'язані з ним ризики [12 ГІО 6.1.2-1]; – висловлює аргументовану думку щодо важливості для України власних державних символів та мови [12 ГІО 6.3.1-2]. 	<p>Відродження антикомуністичної опозиції. Утворення неформальних громадських груп і організацій. Українська Гельсінська спілка (УГС). Народний рух України за перебудову (НРУ). Перші альтернативні вибори (1990 р.).</p> <p>Декларація про державний суверенітет України. Революція на граніті. Формування багатопартійності. Відновлення Кримської Автономної Советської Соціалістичної Республіки (Кримської АССР). Створення Меджлісу кримськотатарського народу.</p> <p>Україна під час спроби державного перевороту в СРСР. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року. Всеукраїнський референдум і вибори Президента України 1 грудня 1991 р. Міжнародне визнання державної незалежності України. Передача владних повноважень від уряду УНР в екзилі. Внесок української діаспори у відновлення незалежності України. Роль України в розпаді СРСР.</p> <p>Формування української національної та громадянської ідентичності: державотворчі процеси, символи, освіта та громадянська активність. Особливості розвитку культури і спорту. Відродження релігійного життя.</p>	<p>державного перевороту в Москві та ухвалення Акта проголошення незалежності на основі свідчень очевидців.</p> <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Історичний портрет «Двигуни незалежності»: аналіз діяльності знакових постатей (Левко Лук'яненко, В'ячеслав Чорновіл, Мустафа Джемілев) та оцінка їхнього особистого внеску в розпад тоталітарної системи. – Медіадослідження «Чорнобиль: правда проти замовчування»: верифікація офіційних повідомлень советських засобів масової інформації (ЗМІ) та спогадів ліквідаторів/архівних документів для виявлення чинників маніпуляції інформацією. – Есе-рефлексія «Уроки Революції на граніті»: обґрунтування власних висновків щодо ролі студентського голодування як прикладу успішного тиску громадянського суспільства на владу. – Лабораторія ідентичності «Мова та символи»: аргументування важливості затвердження синьо-жовтого прапора, тризуба та статусу української мови як фундаменту державної незалежності. – Діалог культур «Відродження Криму»: дослідження процесу створення меджлісу та відновлення автономії як прикладів захисту прав національних спільнот. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Урбаністичний проєкт «Місця пам'яті та громадський простір»: дискусія про необхідність перейменування вулиць чи
----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

		<p>облаштування площ у рідному місті/селі на честь подій відновлення незалежності.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Симуляція «Перші альтернативні вибори»: опис процедури виборів 1990 або 1991 років, аналіз ризиків (адмінресурс, фальсифікації) та порівняння із сучасними демократичними стандартами. – Тренінг «Громадянин у дії»: моделювання сценаріїв захисту суверенітету та утвердження демократичних цінностей у повсякденному житті; обговорення особистої відповідальності за майбутнє держави.
РОЗДІЛ 6. Світ, Європа та Україна в другій половині «короткого» ХХ ст. Узагальнення		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – застосовує критерії періодизації історичного минулого [12 ГІО 1.1.2-2]; – оцінює історичні зміни в довготривалій перспективі [12 ГІО 1.3.2-2]; – досліджує екологічні, економічні і демографічні проблеми [12 ГІО 2.2.1-2]; – обґрунтовує необхідність дотримання прав людини в громадському просторі [12 ГІО 2.3.2-2]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінює джерела відповідно до заданих критеріїв [12 ГІО 3.3.1-1]; – досліджує збіги і розбіжності між позиціями авторів [12 ГІО 3.2.2-1]; – узагальнює контрверсійні судження для формулювання власних висновків [12 ГІО 4.3.2-2]; – добирає та оцінює різноманітну 	<p>Узагальнення періоду в контексті змістової лінії «людина і природа». Мирний атом та його ціна: від ентузіазму перших атомних електростанцій (АЕС) до Чорнобильської катастрофи як точки неповернення. НТР і використання природних ресурсів. Хімізація сільського господарства, розорювання цілинних земель та меліорація в Україні: наслідки для довкілля. Початок глобального екологічного руху. Римський клуб та усвідомлення вичерпності земних ресурсів.</p> <p>Узагальнення періоду в контексті змістової лінії «людина і світ матеріальних речей». Становлення постіндустріального суспільства. Повоєнна відбудова. Життя в умовах карткової системи та перехід до масового житлового будівництва. «Хрущовки» як новий стандарт побуту.</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Створення «Великої карти часу»: узагальнення ключових віх другої половини ХХ ст. (від завершення Другої світової війни до розпаду СРСР) із застосуванням різних критеріїв періодизації (політичних, технологічних, культурних). – Аналітична сесія «Ретроспектива змін»: оцінка трансформації світоустрою, прав людини та повсякденного життя в довготривалій перспективі (як змінився світ за 50 років). – Інтелектуальна карта «Україна в координатах ХХ століття»: візуалізація місця України у світових процесах (від засновниці ООН до відновлення незалежності) через призму контрверсійних суджень. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Футурологічний практикум «Уроки минулого – вектори майбутнього»: на основі аналізу

<p>інформацію щодо важливих суспільних питань [12 ГЮ 4.2.1-2].</p> <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – долучається до створення проєктів рішень, спрямованих на подолання дискримінації [12 ГЮ 5.3.2-2]; – обґрунтовує необхідність захисту прав і гідності людини [12 ГЮ 5.2.1-1]; – прогнозує розвиток історичних і суспільних явищ і процесів [12 ГЮ 6.3.1-4]; – оцінює переваги і ризики ідей для вирішення глобальних завдань [12 ГЮ 6.2.1-3]. 	<p>Епоха дефіциту в ССРСР. «Економічне диво» у країнах Європи та Південно-Східної Азії. Характеристика якості життя. Поява масової культури та моди: рок-н-рол, джинси та «магнітофонна революція» як прояв матеріальної свободи молоді.</p>	<p>тенденцій ХХ століття учениці/учні прогнозують розвиток суспільних процесів у першій третині ХХІ ст.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дослідницький дайджест «Планета в небезпеці»: підготовка огляду екологічних (Чорнобиль, глобальне потепління), економічних і демографічних проблем, що загострилися в цей період. – Джерельна експертиза «Множинність поглядів»: дослідження збігів і розбіжностей у позиціях істориків та очевидців (наприклад, оцінка діяльності ООН або НАТО). – Пресконференція «Суспільний вибір»: добір та оцінка різноманітної інформації щодо «холодної війни» та локальних конфліктів для формулювання зважених висновків. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Форум-театр «Громадський простір для всіх»: моделювання ситуацій, що демонструють необхідність захисту прав людини в публічних місцях та обґрунтування принципів людської гідності. – Майстерня рішень «Світ без бар'єрів»: розробка проєктів (петицій, планів кампаній), спрямованих на подолання дискримінації та утисків різних груп населення. – Дебати «Глобальні ідеї: порятунок чи ризик?»: оцінка переваг і ризиків концепцій (наприклад, ядерного стримування чи глобалізації) у вирішенні світових завдань. – Етичний консиліум «Гідність понад усе»: узагальнювальне обговорення того, як досвід боротьби за права людини у ХХ ст. впливає на сучасне розуміння громадянської позиції.
	<p>Узагальнення періоду в контексті змістової лінії «людина і суспільство». Демократизація в повоєнному світі. Рухи за громадянські права. «Відлига» та «Застій». Зміни в соціальній структурі суспільства. Урбанізація та формування міської культури. Рух спротиву (антирежимний рух): шістдесятництво, дисидентство, правозахист. Громадянські протести. Опозиційні групи та організації.</p>	
	<p>Узагальнення періоду в контексті змістової лінії «людина і влада». Холодна війна та тоталітарний контроль. Залізна завіса і життя в умовах біполярного світу. Вплив протистояння НАТО та ОВД на долю пересічної людини. Культ особи та десталінізація. Шлях України до незалежності: перебудова, гласність і крах совєтської владної вертикалі. Роль НРУ.</p>	
	<p>Узагальнення періоду в контексті змістової лінії «людина і світ уявлень та ідей». Науковий поступ і повсякдення. Пошук сенсів. Космічна ера: віра в безмежний прогрес людства та науку як нову «релігію». «Моральний кодекс</p>	

	будівника комунізму», ідеологічні кампанії в ССРСР та прихований спротив (самвидав). Релігійне життя в підпіллі: доля УГКЦ та протестантських громад в Україні. Постмодернізм у мистецтвах як реакція на кризи другої половини ХХ століття.	
--	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--

12 клас (105 год)

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст	Пропоновані види навчальної діяльності
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснює особливості сприйняття і перебігу часу в різні історичні періоди [12 ПО 1.1.1-1]; – визначає тривалість (хронологічні межі) історичних явищ і процесів [12 ПО 1.1.2-1]; – характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ПО 2.1.1-3]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – формулює питання щодо походження і змісту джерела інформації [12 ПО 3.2.1-1]; – систематизує соціальну та історичну інформацію (за самостійно обраними критеріями) в таблиці, діаграми, графіки тощо [12 ПО 4.1.1-1]. 	<p>Повторення. Вступ.</p> <p>Політична мапа світу, Європи наприкінці ХХ ст. – у першій третині ХХІ ст. Україна 1945–1991 рр.: історичні уроки. Періодизація історії світу, Європи, України кінця ХХ ст. – першої третини ХХІ ст. Основні тенденції розвитку сучасного світу.</p> <p>Джерела до вивчення історії сучасності: документи, масмедіа, цифрові ресурси. Видатні історики сучасності.</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Вправа «Стрічка синхронізації»: встановлення хронологічних меж періоду (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) та зіставлення ключових віх світової історії з етапами відновлення державної незалежності України. – Картографічний практикум «Геополітичні зсуви»: порівняльний аналіз політичних карт світу 1991 року та сучасності; визначення місця України на геополітичній карті Європи та її ролі в регіональній безпеці. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Лабораторія критики джерел «Цифровий слід»: формулювання запитань до сучасних типів джерел (соціальні мережі, відеохостинги, відкриті архіви); аналіз того, як походження та авторство впливають на достовірність інформації про сучасні події. – Практична робота «Тенденції в цифрах»: самостійний добір критеріїв та побудова діаграми або ментальної карти, що відображає основні тенденції розвитку світу (наприклад, рівень демократії, економічна інтеграція чи

		<p>цифровізація) на основі даних міжнародних рейтингів.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Майстерня «Жива історія»: огляд праць видатних істориків сучасності та обговорення «уроків історії» 1945–1991 років, які залишаються актуальними для розуміння викликів першої третини XXI ст. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дискусійна панель «Час у цифрову епоху»: обговорення того, як прискорення інформаційних потоків та поява цифрових ресурсів змінили наше сприйняття історичного часу та темпів розвитку сучасного суспільства.
ЧАСТИНА I. КАЛЕЙДОСКОПІЧНІСТЬ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУЧАСНОГО СВІТУ		
РОЗДІЛ 1. Міжнародні відносини наприкінці XX – у першій третині XXI ст.		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснює особливості сприйняття і перебігу часу в різні історичні періоди [12 ГЮ 1.1.1-1]; – виокремлює етапи історичних процесів на основі усталених критеріїв [12 ГЮ 1.3.1-1]; – характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГЮ 2.1.1-3]; – визначає природні і соціальні фактори, що сприяли розгортанню процесів глобалізації [12 ГЮ 2.2.1-1]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – формулює питання щодо походження і змісту джерела інформації [12 ГЮ 3.2.1- 	<p>Виклики першої третини XXI ст. Глобальні і локальні кризи, конфлікти та способи їх розв’язання.</p> <p>Міжнародний тероризм. Протидія терористичним загрозам.</p> <p>Інтеграційні та дезінтеграційні процеси. Регіональні інтеграційні об’єднання.</p> <p>Україна в системі міжнародних відносин. Геополітичні виклики та євроатлантична інтеграція.</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Створення інтерактивної стрічки «Еволюція світопорядку»: виокремлення етапів розвитку міжнародних відносин від кінця XX ст. до сьогодні (напр., біполярність, спроби «кінця історії», нова багатополарність і сучасні виклики) з аналізом того, як змінювалося сприйняття часу та безпеки. – Картографічний практикум «Україна в епіцентрі подій»: характеристика геополітичного становища України в системі міжнародної безпеки; аналіз того, як соціальні (інтернет, міграція) та природні (ресурси, клімат) фактори впливають на глобалізаційні процеси в регіоні. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Лабораторія «Анатомія новини»: вибір

<p>1];</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГЮ 3.3.2-1]; – зіставляє події, явища і процеси української та світової історії; визначає їх взаємовпливи [12 ГЮ 4.1.3-2]; – оцінює історичні процеси на основі їх передумов, перебігу і результатів [12 ГЮ 4.1.3-1]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – обґрунтовує необхідність захисту прав і гідності людини [12 ГЮ 5.2.1-1]; – доводить та ілюструє прикладами цінність інклюзії різних груп і різноманітності в суспільстві [12 ГЮ 5.3.1-1]; – розпізнає виклики сучасних демократій [12 ГЮ 6.1.1-4]; – пояснює важливість міжнародної співпраці у відсічі військовій агресії [12 ГЮ 6.3.2-2]. 		<p>ключової події останніх років (напр., конфлікт, терористичний акт чи підписання угоди); робота з кількома різними джерелами для формулювання питань щодо їх походження, авторства та виявлення прихованих чинників, що впливають на інтерпретацію інформації.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Аналітична таблиця «Україна – світ: взаємовпливи»: систематизація явищ (інтеграційні процеси, локальні кризи) та оцінка їхньої ролі для України. Аналіз того, як передумови глобальних конфліктів впливають на їх перебіг та результати для української держави. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Проектна робота «Інклюзивне суспільство в час глобальних криз»: обговорення важливості захисту прав людини в умовах воєнних конфліктів; створення плану заходів для підтримки вразливих груп населення (біженці, постраждалі від агресії) як доказ цінності інклюзії. – Симуляційна гра «Модель міжнародної відповіді»: розробка стратегії спільних дій країн для відсічі агресії або боротьби з міжнародним тероризмом; аналіз того, як сучасні демократії мають балансувати між безпекою та свободою, не втрачаючи демократичних принципів.
РОЗДІЛ 2. Держави світу наприкінці ХХ – у першій третині ХХІ ст.		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної епохи/періоду [12 ГЮ 1.3.2-1]; – визначає тривалість (хронологічні межі) історичних явищ і процесів [12 ГЮ 1.1.2- 	<p>Інноваційні суспільства. Розмаїття політичних систем. Соціальні ринкові господарства.</p> <p>Провідні держави світу: загальні тенденції розвитку.</p> <p>Діалог, протистояння, взаємозалежності між західною і східною цивілізаціями.</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Вправа «Тренди постіндустріальної доби»: визначення хронологічних меж становлення інтелектуальних суспільств і побудова таблиці, що фіксує головні тенденції (цифровізація, перехід до економіки послуг) для провідних держав світу.

<p>1];</p> <ul style="list-style-type: none"> – визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГІО 2.2.1-3]; – досліджує екологічні, економічні і демографічні проблеми [12 ГІО 2.2.1-2]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє та оцінює інформаційні маніпуляції і пропаганду, ідентифікує упереджені погляди і припущення у джерелах інформації [12 ГІО 3.2.2-2]; – оцінює відмінності в джерелах різного походження [12 ГІО 3.1.1-2]; – систематизує соціальну та історичну інформацію (за самостійно обраними критеріями) в таблиці, діаграми, графіки тощо [12 ГІО 4.1.1-1]; – обґрунтовує власні судження, висновки, оцінки [12 ГІО 4.2.2-2]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінює вплив належності до різних спільнот на власні погляди, цінності, громадянську позицію і поведінку [12 ГІО 5.1.1-1]; – ідентифікує прояви дискримінації та утисків [12 ГІО 5.3.2-1]; – характеризує способи впливу громадян на політику [12 ГІО 6.1.1-2]; – оцінює ідеології та діяльність політичних партій, суспільних рухів, організацій [12 ГІО 6.1.2-2]. 	<p>Українці в світі. Українська діаспора в розбудові державної незалежності України.</p> <p>Культура «віртуальної реальності». Інформаційна безпека та медіаграмотність в умовах цифрової епохи.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Дослідницький проєкт «Екологія, економіка, демографія»: робота в групах над вивченням взаємодії природних факторів та людської діяльності (напр., як кліматичні зміни впливають на міграційні потоки або економічні стратегії країн). Побудова діаграм, що ілюструють ці проблеми. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Лабораторія «Віртуальна реальність: межі безпеки»: аналіз дописів у соцмережах або новинних стрічок щодо подій у світі; ідентифікація маніпуляцій, упереджених суджень та порівняння інформації з офіційних джерел та самвидаву цифрової епохи. – Практикум «Політичний компас»: систематизація інформації про ідеології та діяльність провідних політичних партій світу у вигляді графіків. Обґрунтування власних висновків щодо того, чому певні моделі (напр., соціальне ринкове господарство) є ефективнішими за інші. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дискусійна панель «Світ без кордонів: ідентичність діаспори»: обговорення впливу української діаспори на розбудову України. Аналіз того, як перебування в різних культурних спільнотах впливає на формування громадянської позиції, та ідентифікація випадків дискримінації українців у світі в різні часи. – Симуляція «Голос громадянина»: вивчення способів впливу громадян на державну політику (від екорухів до партійної
------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

		активності). Оцінка діяльності сучасних суспільних рухів та їхньої здатності реально змінювати політичну систему в умовах багатополарності.
ЧАСТИНА II. УКРАЇНА НА МЕЖІ ТИСЯЧОЛІТЬ		
РОЗДІЛ 3. Становлення, розвиток України як незалежної держави		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – застосовує критерії періодизації історичного минулого [12 ГІО 1.1.2-2]; – оцінює історичні зміни [12 ГІО 1.3.2-2]; – виявляє зміни в розташуванні просторово-історичних об'єктів, зміни територій розселення етнічних спільнот [12 ГІО 2.1.1-2]; – обґрунтовує необхідність дотримання прав людини в громадському просторі [12 ГІО 2.3.2-2]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах відповідно до їх місця, часу та обставин походження [12 ГІО 3.1.1-1]; – досліджує збіги і розбіжності між даними різних джерел і позиціями авторів [12 ГІО 3.2.2-1]; – порівнює історичні факти та артефакти за запропонованими критеріями [12 ГІО 4.1.2-1]; – доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук [12 ГІО 4.3.1-1]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснює суть політико-правового зв'язку 	<p>Державотворчі процеси 1990-х років. Вибірчі процеси в Україні: еволюція, виклики, стандарти доброчесності.</p> <p>Економічні проблеми та суспільно-політичне життя першого десятиліття незалежності.</p> <p>Повернення кримськотатарського народу на Батьківщину. Конституційні права та закони України щодо національних меншин. Життя національних спільнот в Україні.</p> <p>Багатовекторність зовнішньої політики України та її наслідки. Проголошення Україною курсу на євроатлантичну інтеграцію.</p> <p>Основні тенденції суспільно-політичного життя в 2005–2009 рр. Президентські вибори 2004 р. Помаранчева революція.</p> <p>Утвердження ринкової економіки. Специфіка приватизації. Становлення, вияви олігархічної системи. Зміни в соціальній структурі українського суспільства. Динаміка зайнятості населення. Повсякденне життя.</p> <p>Спроби формування авторитарного режиму в 2010–2013 рр. Реакція суспільства. Зрушення в суспільній свідомості. Релігійне життя. Українська,</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Створення «Колажу епох» з аргументацією: розподіл 1990-х–2013 років на періоди за критеріями (напр., «економічне виживання», «період надій», «авторитарний реванш»). – Картографічний аналіз «Демографічна та етнічна карта»: робота з картами розселення етнічних спільнот (зокрема кримських татар), виявлення динаміки та змін у розташуванні громад після 1991 року. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дискусійна лабораторія «Спірні сторінки історії»: аналіз двох альтернативних медіаджерел (або спогадів) щодо подій 2004 чи 2010–2013 рр. Пошук розбіжностей у позиціях авторів, встановлення контексту їх походження (час, місце, політична заангажованість). – Порівняльна таблиця «Артефакти та факти»: порівняння текстів офіційних державних документів (декларацій, Конституції) з повсякденним досвідом громадян (напр., через аналіз побутових фото 90-х і офіційні звіти). – Семінар-практикум «Як захистити права?»: створення інфографіки «Алгоритм дій громадянина», якщо його права порушено владою (звернення до суду, Уповноваженого з прав людини, медіа).

<p>громадянина з Україною, українським народом і громадянським суспільством [12 ГЮ 5.2.3-1];</p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснює способи реалізації та механізми захисту власних прав у демократичний і законний спосіб [12 ГЮ 5.2.1-2]; – описує виборчий процес і пов'язані з ним ризики [12 ГЮ 6.1.2-1]; – пояснює механізм демократії в Україні та Європі [12 ГЮ 6.1.1-1]. 	<p>російська і «советська» ідентичності в Україні.</p>	<p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Моделювання «Виборча дільниця»: імітаційна гра, де учениці / учні аналізують виборчий процес, розпізнають ризики (фальсифікації, адмінресурс, «чорний піар») і пропонують способи захисту доброчесності. – Дебати «Багатовекторність і Євроатлантичний вибір»: аргументоване обговорення наслідків зовнішньополітичного курсу 1990-х та початку 2000-х рр. – Етичний аналіз «Громадський простір і права людини»: обговорення кейсів щодо прав національних і релігійних меншин в Україні; обґрунтування того, чому права людини в публічному просторі — це мірило демократії. – Аналітична сесія «Ідентичність у трансформації»: дискусія про те, як релігійне відродження та зміна інформаційного поля вплинули на витіснення «советської» ідентичності українською. – Інтерактивна схема «Олігархія та Ринкова економіка»: систематизація причин виникнення олігархічної системи під час приватизації та її вплив на соціальну структуру суспільства (нерівність, зайнятість). – Проєкт «Громадянин України»: підготовка короткого «паспорта» певної події з аналізом: передумов, учасників, суперечностей у джерелах, наслідків для демократії.
<p>РОЗДІЛ 4. Російсько-українська війна. Міжнародна реакція</p>		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє зв'язки між минулим і 	<p>Політична, економічна, культурна та військова експансія Росії. Формування й утвердження рашизму. Україна в імперській доктрині «російського світу»</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Вправа «Імперський код»: аналіз доктрини «російського світу» («русского міра») як

<p>сучасністю (історичне значення факту), висловлює думку щодо ролі історичних осіб [12 ГО 1.2.1-1];</p> <ul style="list-style-type: none"> – характеризує вплив історичних процесів на людину і спільноти [12 ГО 1.2.1-3]; – характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГО 2.1.1-3]; – пропонує заходи щодо розв'язання екологічних, економічних і демографічних проблем [12 ГО 2.2.1-2]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє та оцінює інформаційні маніпуляції і пропаганду [12 ГО 3.2.2-2]; – оцінює джерела відповідно до заданих критеріїв для встановлення їх автентичності [12 ГО 3.3.1-1]; – верифікує судження з використанням кількох джерел інформації [12 ГО 4.2.1-1]; – узагальнює контрверсійні судження та оцінки минулого, сучасних суспільних процесів для формулювання власних висновків [12 ГО 4.3.2-2]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – аргументує власну належність і належність інших осіб до української нації [12 ГО 5.1.1-2]; – моделює способи дій, спрямованих на захист національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України [12 ГО 5.1.1-3]; 	<p>(«русского міра»).</p> <p>Зрив угоди про асоціацію України з ЄС. Євромайдан. Революція Гідності. Небесна Сотня. Президентські та парламентські вибори 2014 р. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.</p> <p>Початок війни Росії проти України. Антитерористична операція / Операція об'єднаних сил (АТО / ООС). Перебіг бойових дій. Мінські домовленості.</p> <p>Українське громадянське суспільство в обороні держави. Добровольчі батальйони. Волонтерський рух. Міжнародна підтримка України. Значення утворення канонічної автокефальної Православної церкви України (ПЦУ). Президентські вибори 2019 р. Соціально-економічний розвиток. Цифровізація України.</p> <p>Широкомасштабне вторгнення російських військ на терени України: перебіг, результати, наслідки. Злочини геноциду та воєнні злочини Росії проти України. Консолідація української політичної нації в боротьбі проти російській агресії.</p> <p>Розгортання дипломатичної боротьби України. Утворення міжнародної коаліції держав на підтримку незалежності та обороноздатності України.</p> <p>Повсякдення в умовах війни. Колабораційна діяльність і кримінальна відповідальність за неї. Рух Опору на</p>	<p>продовження політики експансії Російської імперії та СРСР. Порівняння історичних методів загарбання територій із сучасними діями РФ, виявлення зв'язків між минулим і сучасністю.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Картографічний практикум «Україна – щит Європи»: аналіз зміни геополітичного становища України від 2014 року до сьогодні; розробка проєктів (планів) мінімізації екологічних (напр., наслідки руйнувань, мінування) та економічних наслідків війни для окремого регіону. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Лабораторія фактчекінгу «Протидія рашизму»: ідентифікація маніпулятивних наративів у ворожій пропаганді; робота з архівами звіств (Буча, Ірпінь та ін.) та міжнародними звітами для встановлення автентичності доказів воєнних злочинів. – Дослідження «Контрверсійні судження»: порівняння оцінок Мінських домовленостей 2014–2015 рр. з позицій різних учасників політичного процесу того часу та сучасних історичних висновків. – Аналіз кейсів «Вибір в умовах окупації»: обговорення феномена руху опору на тимчасово окупованих територіях і відповідальності за колабораційну діяльність (як юридичної, так і моральної). – Дискусія «Роль особистості в час випробувань»: обговорення впливу дій історичних постатей (як державних діячів, так і лідерів громадянського суспільства) на перебіг війни та консолідацію нації. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність</p>
------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<ul style="list-style-type: none"> – обґрунтовує необхідність захисту суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України та збройної відсічі агресії [12 ГЮ 6.3.1-1]; – тлумачить основні поняття міжнародного гуманітарного права та його роль у захисті життя і людської гідності [12 ГЮ 6.3.2-1]. 	<p>тимчасово окупованих територіях. Біженці та вимушені переселенці.</p> <p>Законодавче забезпечення статусу української мови як державної. Розвиток культури – української та національних меншин. Релігія, церкви й релігійні організації та війна. Діячі української культури в допомозі фронту. Діячі світової культури в підтримці України. Ствердження української національної та громадянської ідентичностей. Відновлення історичної пам'яті.</p>	<p>та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Сесія «Я – частина політичної нації»: обґрунтування власної належності до української нації через призму цінностей Революції Гідності та боротьби за Незалежність; дискусія про те, що таке «національні інтереси» в умовах широкомасштабної війни. – Проект-реконструкція «Волонтерський фронт»: створення карти або звіту про роль громадянського суспільства, добровольців і волонтерів у становленні обороноздатності України (від 2014 року до сьогодні). – Юридичний практикум «Злочини без терміну давності»: тлумачення понять міжнародного гуманітарного права (геноцид, воєнні злочини, агресія) на основі реальних подій російського вторгнення. Обговорення ролі міжнародних трибуналів у захисті людської гідності. – Дебати «Суверенітет як абсолютна цінність»: аргументоване обґрунтування необхідності збройної відсічі агресії для виживання української нації та безпеки демократичного світу. – Мистецька вітальня «Культура під час війни»: обговорення того, як література, музика, кіно та релігійні інституції (УГКЦ, ПЦУ) стали інструментами утвердження української ідентичності та підтримки фронту.
<p>РОЗДІЛ 5. Повсякденне життя та культура наприкінці ХХ – у першій третині ХХІ ст. Внесок українства в скарбницю світової культури</p>		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – встановлює вплив особистості на історію [12 ГЮ 1.2.1-2]; – оцінює історичні зміни [12 ГЮ 1.3.2-2]. 	<p>Повсякдення і соціальні процеси наприкінці ХХ – у першій третині ХХІ ст. Глобалізація. Екологічні проблеми. Пандемії. Відповідальність за використання спільних ресурсів.</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Аудит «Мій простір – мої правила»: розробка власних критеріїв «ідеального громадського простору» (доступність, екологічність,

<ul style="list-style-type: none"> – оцінює якість громадського простору закладу освіти, свого населеного пункту за самостійно сформульованими критеріями [12 ГОУ 2.3.1-1]; – обстоює думку щодо необхідності облаштування громадського простору свого міста/села/селища [12 ГОУ 2.3.2-1]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – формулює питання щодо походження і змісту джерела інформації [12 ГОУ 3.2.1-1]; – виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію суспільної інформації [12 ГОУ 3.3.2-1]; – добирає та оцінює різноманітну інформацію щодо важливих суспільних питань [12 ГОУ 4.2.1-2]; – пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГОУ 4.3.2-3]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – визначає відповідальність за свої дії [12 ГОУ 5.1.2-1]; – моделює соціальні ситуації з погляду дотримання прав людини і вимог законодавства [12 ГОУ 5.2.2-1]; – характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства в минулому і тепер [12 ГОУ 6.3.1-5]; – пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем місцевих громад [12 ГОУ 6.2.1-2]. 	<p>Досягнення матеріальної культури ХХІ ст.</p> <p>Наукові відкриття і технічні досягнення сьогодення. Роботизація. Інтернет. Віртуальна реальність. Цифровізація. Штучний інтелект (ШІ). Освіта.</p> <p>Сучасні мистецтва, література, спорт у світі та в Україні.</p>	<p>безпека) та оцінка закладу освіти чи парку в своєму населеному пункті. Обґрунтування пропозицій щодо модернізації простору.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дискусія «Екологічна відповідальність»: обговорення проблем пандемій, змін клімату та використання ресурсів (води, енергії). Моделювання способів вирішення виявлених проблем на рівні власної громади. – Вправа «Вплив кризь призму десятиліть»: вибір постаті зі світу науки, культури чи спорту та оцінка того, як їхня діяльність змінила повсякдення мільйонів людей у ХХІ ст. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Аналітична лабораторія «Інформація чи пропаганда?»: робота із сучасними медіаповідомленнями про наукові відкриття або соціальні кризи. Формулювання запитань до джерел (хто автор, яка мета, де докази) та виявлення чинників, що викривляють суспільну думку. – Матриця «Цифрові досягнення»: систематизація інформації (у таблиці чи графіку) щодо впливу інтернету, ШІ та роботизації на різні сфери (медицина, освіта, мистецтво). Добір та оцінка інформації щодо етичних викликів використання ШІ. – Віртуальна виставка «Україна в глобальному світі»: створення презентації про внесок сучасних українських діячів культури, спорту та інформаційно-технологічного (ІТ) сектору у світову скарбницю. Аналіз того, як війна змінила українську культуру та її сприйняття у світі.
------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

		<p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дебати «Штучний інтелект: загроза чи інструмент?»: аналіз взаємодії технологій з економікою та культурою. Дослідження того, як роботизація та цифровізація змінюють ринок праці та спосіб навчання. – Ситуаційна гра «Права в цифрову епоху»: моделювання соціальних ситуацій (наприклад, кібербулінг, приватність даних, доступ до освіти). Обговорення юридичних аспектів та відповідальності особи за власну поведінку в мережі.
<p>РОЗДІЛ 6. Узагальнення. Світ, Європа та Україна наприкінці ХХ – у першій третині ХХІ ст.</p>		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної епохи/періоду [12 ГІО 1.3.2-1]; – застосовує критерії періодизації історичного минулого [12 ГІО 1.1.2-2]; – визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГІО 2.2.1-3]; – характеризує геополітичне становище в минулому і тепер [12 ГІО 2.1.1-3]. <p>Працює з інформацією історичного та</p>	<p>Узагальнення періоду в контексті змістової лінії «людина і природа». Від Чорнобиля до Фукусіми: зміна ставлення до атомної енергетики та виникнення потужних екологічних рухів у Європі. Глобальне потепління та Паризька кліматична угода. Цілі сталого розвитку ООН. Екоцид як наслідок воєн ХХІ століття. Вплив бойових дій в Україні на ґрунти, води та заповідні фонди (досвід 2022–2025 рр.). Пошук альтернативних джерел енергії як шлях до енергетичної незалежності України та ЄС.</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Створення інтерактивного «Дерева епохи» (робота в групах): заповнення гілок за змістовими лініями («людина і влада», «людина і світ ідей» тощо), визначаючи тенденції розвитку, що були притаманні нашому часу, та застосовуючи критерії періодизації для пояснення трансформацій. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Лабораторія «Архів сучасності»: робота з набором документів (статистика, свідчення, аналітичні звіти). Оцінка автентичності

<p>суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінює джерела відповідно до заданих критеріїв для встановлення їх автентичності [12 ГІО 3.3.1-1]; – виявляє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах [12 ГІО 3.1.1-1]; – реконструює історичну ситуацію на основі зібраних фактів з урахуванням різних інтерпретацій [12 ГІО 4.3.1-2]; – аналізує аргументацію та пояснює критерії її оцінювання [12 ГІО 4.2.2-1]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє у пропозованих для дослідження ситуаціях випадки порушення права на повагу до людської гідності і пропонує способи його захисту [12 ГІО 5.1.3-1]; – долучається до створення проєктів рішень, спрямованих на подолання дискримінації [12 ГІО 5.3.2-2]; – установлює залежності між розвитком демократії, дотриманням прав людини і добробутом населення [12 ГІО 6.1.1-3]; – прогнозує розвиток історичних і суспільних явищ і процесів [12 ГІО 6.3.1-4]. 	<p>Узагальнення періоду в контексті змістової лінії «людина і світ матеріальних речей». Інформаційна революція: перехід від аналогового світу до хмарних сервісів. Поява інтернет-торгівлі, «шерингової економіки» та криптовалют. Роботизація та ШІ. Український ІТ-сектор.</p>	<p>кожного джерела та порівняння інтерпретації однієї й тієї ж події різними авторами з поясненням, чому вони відрізняються.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Вправа «Історична реконструкція»: вибір контроверсійної події періоду та «реконструкція» ситуації з представленням різних поглядів. – Створення моделі «Зв'язок. Демократія – Права – Добробут»: візуалізація (схема, інфографіка) про те, як відсутність демократії впливає на рівень добробуту та безпеки в державі. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дискусійна панель «Світ у динаміці»: аналіз того, як діяльність людини (технології, війни, економічна експансія) змінила соціально-історичний простір. Порівняння геополітичного становища України та світу на початку періоду і сьогодні, виявляючи ключові вектори змін. – Практикум «Захист гідності»: аналіз кейсів і розробка «Алгоритму захисту» – конкретних дій, які може вжити громадянин або міжнародна спільнота. – Соціальний хакатон «Подолання дискримінації»: розробка проєктів (плакатів, відеороликів, петицій) для боротьби з проявами дискримінації, що були виявлені протягом курсу як актуальна проблема сучасного суспільства. – Футурологічний прогноз «Вектори завтрашнього дня»: презентація власних прогнозів розвитку суспільних процесів на
	<p>Узагальнення періоду в контексті змістової лінії «людина і суспільство». Мережеві спільноти. Роль соціальних медіа у формуванні горизонтальних зв'язків і громадської думки. Криза та відродження ідентичностей. Процеси національного самоствердження України на тлі європейської мультикультурності. Гендерна рівність та інклюзія. Зміна соціальних ролей і розширення прав вразливих груп населення в Україні та світі. Міграційні виклики: вплив міграційних процесів на демографічну карту сучасної Європи.</p>	
	<p>Узагальнення періоду в контексті змістової лінії «людина і влада». Демократія та авторитаризм. Протистояння відкритих суспільств та систем тотального контролю. Український досвід державотворення. Феномен волонтерського руху та суспільної самоорганізації як нового джерела влади в Україні. Геополітична архітектура. Роль НАТО, ЄС та нових оборонних союзів у забезпеченні прав людини на безпеку.</p>	

	<p>Узагальнення періоду в контексті змістової лінії «людина і світ уявлень та ідей». Пропаганда і маніпуляція в умовах гібридної війни. Боротьба з фейками, розвиток критичного мислення та медіагігієни як засіб захисту свідомості. Секуляризація. Релігійний ренесанс. Роль релігії та церкви в суспільних процесах. Культурна деколонізація. Переосмислення історичної пам'яті. Цінність людського життя. Зміна пріоритетів світової спільноти під впливом пандемії COVID-19 та великої війни в центрі Європи.</p>	<p>найближчі 10 років, обґрунтовуючи їх на основі трендів, вивчених у розділах курсу.</p>
ЧАСТИНА III. УКРАЇНА В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ (ПОВТОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ)		
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту) [12 ГІО 1.2.1-1]; – виокремлює етапи історичних процесів на основі усталених критеріїв [12 ГІО 1.3.1-1]; – визначає природні і соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних, економічних та етнічних регіонів [12 ГІО 2.2.1-1]; – досліджує екологічні, економічні і демографічні проблеми [12 ГІО 2.2.1-2]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінює відмінності в джерелах різного походження [12 ГІО 3.1.1-2]; – досліджує збіги і розбіжності між даними 	<p>Тема 1. Фундаментальний взаємозв'язок (людина і природа). Вплив природних чинників на розселення, міграційні процеси, господарську діяльність, культурні особливості на теренах України від первісності до утворення держав, у Середньовіччі, Новому й Новітніх періодах.</p> <p>Тема 2. Державотворча історія (людина і держава). Зародження державності та ранні політичні форми. Державотворчі процеси в умовах іноземного панування. Боротьба за національну державу та революційні спроби. Відновлення незалежності й сучасне державотворення. Еволюція державних форм, боротьба за суверенітет, моделі управління. Ключові</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Тренінг «Синхронізація епох»: робота з великою узагальнюючою таблицею, де паралельно вписано політичні події (державотворення), економічні уклади та культурні явища для кожного етапу історії України. – Вправа «Хронологічний лабіринт»: розв'язання тестових завдань, що вимагають встановлення послідовності подій і визначення «зайвих» дат/подій у логічних рядах. – Аналіз «Карта ресурсів і міграцій»: дослідження того, як природні умови визначали економічну спеціалізацію регіонів та міграційні процеси в різні періоди. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Лабораторія «Голоси епох»: аналіз уривків із

<p>різних джерел [12 ГЮ 3.2.2-1];</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінює історичну постать, сучасника, окрему соціальну групу, народ як суб'єктів історичного процесу [12 ГЮ 4.3.2-1]; – порівнює історичні факти та артефакти за запропонованими критеріями [12 ГЮ 4.1.2-1]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – моделює способи дій, спрямованих на утвердження демократії в Україні, захист конституційних засад державного ладу [12 ГЮ 5.1.1-3]; – пояснює суть політико-правового зв'язку громадянина з Україною [12 ГЮ 5.2.3-1]; – висловлює аргументовану думку щодо важливості для України власних державних символів, державної мови, суспільно-державних цінностей [12 ГЮ 6.3.1-2]; – оцінює переваги і ризики ідей для вирішення екологічних, економічних, соціальних завдань державного рівня [12 ГЮ 6.2.1-3]. 	<p>політичні інститути та лідери.</p> <p>Тема 3. Суспільно-політичні процеси (людина і суспільство). Соціальна структура та ідентичність ранніх спільнот (найдавніші часи – XVIII ст.). Формування національної свідомості та суспільні рухи (кінець XVIII – початок XX ст.). Тоталітарне суспільство: ідеологія і репресії (1920-ті–1980-ті рр.). Громадянське суспільство та демократичні цінності (1991 р. – сучасність).</p> <p>Тема 4. Економічні процеси (людина і світ матеріальних речей). Ресурсний потенціал, господарська діяльність, економічні уклади, індустріалізація, економічні кризи та інтеграція у світове господарство. Господарювання стародавніх та середньовічних суспільств (найдавніші часи – XVI ст.: від раннього землеробства до фільваркової системи). Індустріальний розвиток та аграрні реформи (XVII ст.– 1917 р.: промислова революція і аграрні реформи). Советська планова економіка: методи і наслідки (1917–1991 рр.: «воєнний комунізм», НЕП, індустріалізація, колективізація, тіньова економіка; економічна спадщина УССР). Трансформація та інтеграція у світову економіку (від 1991 р. – до сьогодні): перехід до ринкової економіки (приватизація), зовнішня торгівля, роль міжнародних фінансових інституцій,</p>	<p>джерел (літописи, універсали, мемуари дисидентів, сучасні звіти). Завдання: визначити походження, зіставити суперечливі дані про одну й ту саму подію та зробити висновок.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Аналіз візуальних джерел (карти, плакати, артефакти або їхні зображення): порівняння господарських інструментів давнини та советських плакатів індустріалізації за заданими критеріями. – Кейс-стаді «Держава – суб'єкт чи об'єкт?»: аналіз діяльності видатних лідерів (від князів до сучасних президентів) як суб'єктів державотворення. Порівняння різних моделей управління та їхньої ефективності. – Діаграма «Економічні трансформації»: систематизація інформації про економічні уклади (фільварки – індустріалізація – ринкова економіка). Обговорення переваг і ризиків інтеграції України у світове господарство. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Вправа «Конституційний вибір»: моделювання способів захисту демократичних засад державного ладу. – Обговорення: що означає бути громадянином України сьогодні та як державні символи й мова пов'язані з нашим суверенітетом? – Дебати «Цінності як фундамент»: аргументоване обговорення суспільно-державних цінностей.
---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

	економічні виклики (деолігархізація, вплив війни)).	
<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінює історичні зміни [12 ГІО 1.3.2-2]; – характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГІО 2.1.1-3]. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2-1]; – зіставляє події, явища і процеси української та світової історії; визначає їх взаємовпливи [12 ГІО 4.1.3-2]; – пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2-3]. <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – моделює способи дій, спрямованих на 	<p>Тема 5. Матеріальна і духовна культура (людина і світ уявлень та ідей). Культурно-духовний фундамент від давнини до класицизму (найдавніші часи – XVIII ст.). Культура і духовність як інструменти національного відродження (XIX – початок XX ст.). Культура і духовність під пресом тоталітаризму та опір (1920-ті–1980-ті рр.). Сучасна українська культура і духовність: відродження і світова інтеграція (від 1991 р. – до сьогодні).</p> <p>Узагальнення. Глобалізація, війна та майбутнє України. Українська перемога як цивілізаційний виклик.</p>	<p>Орієнтується в історичному часі й просторі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дискусія-прогнозування «Україна в архітектурі нового світу: час і простір». Цивілізаційний вибір України як захисника демократичних цінностей. <p>Працює з інформацією історичного та суспільно значущого змісту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Аналітична вправа «Ціна перемоги»: зіставлення масштабів українського спротиву з глобальними процесами (як війна в Україні змінила підходи до енергетичної безпеки, солідарності та міжнародного права). <p>Виявляє здатність до співпраці, толерантність та громадянську позицію:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Рефлексія «Історичний спадок і моє місце в ньому». – Проєкт «Маніфест майбутнього». Створення короткого документа (у групах), у якому сформульовано 3–5 ключових принципів, на яких має базуватися відбудова України.

<p>утвердження демократії в Україні, захист національних інтересів та суспільно-державних (національних) цінностей України, державної незалежності і територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу [12 ГІО 5.1.1-3];</p> <ul style="list-style-type: none"> – висловлює аргументовану думку щодо важливості для України власних державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей [12 ГІО 6.3.1-2]; – висловлює аргументовану думку щодо різних аспектів громадсько-політичного життя в Україні та світі [12 ГІО 6.3.1-3]. 		
-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--	--

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

На початку кожного класу Програма курсу передбачає повторення попереднього періоду, яке може бути за бажанням і за можливості реалізоване упродовж кількох уроків із проведенням діагностувальної роботи. Змістове наповнення вступної частини варто включати в підсумкову роботу за темами першого розділу.

Наприкінці розділів доречно проводити узагальнюючі уроки перед підсумковим оцінюванням. Практичні заняття (практичні роботи) будуть доречними всередині розділу безпосередньо після або під час вивчення конкретної теми. Всередині великих розділів варто робити проміжне тематичне оцінювання, результати якого враховувати при підсумковому оцінюванні розділу / частини / семестру.

Наприкінці кожного класу за мініконцентричним підходом передбачено спеціальне узагальнююче повторення періоду, що вивчався, яке побудоване за змістовими лініями освітньої галузі «Громадянська та історична освіта». Воно розраховане на кілька уроків і по суті є повноцінним розділом з окремим підсумковим оцінюванням. У 12 класі, окрім узагальненого повторення періоду 1991–2025 рр., передбачено цілісне повторення курсу історії України від найдавніших часів до сьогодення, побудоване за мініконцентричним підходом за тематикою змістових ліній освітньої галузі

«Громадянська та історична освіта». Кожна з цих змістових ліній може супроводжуватися проміжним тематичним оцінюванням.

В основі навчальної діяльності під час вивчення інтегрованого курсу історії та громадянської освіти лежить перехід від моделі «трансляції знань» до моделі «спільного дослідження». Взаємодія вчителя / вчительки та учнівства 10–12 класів реалізується через пропонувані Програмою курсу види діяльності. Реалізуючи своє право на академічну свободу викладання, вчитель / вчителька можуть добирати інші, доречні за наявних умов види діяльності. Доречно використовувати сучасні підходи до спільної діяльності вчителя / вчительки і здобувачів освіти.

Фасилітація та коучинг (супровід, допомога і наставництво). Учитель / учителька виступає не як єдине джерело істини, а як модератор (організатор) дискусій та консультант. Спільна діяльність спрямована на те, щоб учні / учениці самостійно формулювали історичні запитання, висували гіпотези та шукали аргументи, отримуючи від учителя / учительки підтримку лише на етапах високої складності.

Лабораторія історика (джерельно-пошуковий підхід). Спільна робота над первинними і вторинними джерелами. Учитель / учителька і здобувачі освіти разом деконструюють тексти, виявляють маніпуляції та заповнюють «білі плями» історії, що формує навички критичного аналізу.

Конструктивне соціокультурне моделювання. Використання рольових ігор та симуляцій (наприклад, «Засідання Ради Безпеки ООН», «Мирна конференція», «Судові дебати»). Це дозволяє вчителю / вчительці та учнівству спільно проживати історичні чи правові ситуації, відпрацьовуючи навички аргументації та медіації.

Метод «перевернутого класу». Учні / учениці опановують теоретичний матеріал автономно, а аудиторний час присвячують спільній практичній діяльності: розв'язанню етичних дилем, розробці сценаріїв розвитку подій або критичному розбору.

Проектна взаємодія. Створення спільних інтегрованих продуктів (довгочитів, озвучених текстів, виставок, волонтерських ініціатив). У цій діяльності вчитель / вчителька може бути партнером-експертом, а учні / учениці – організаторами та виконавцями, що розвиває агентність (суб'єктність) підлітків.

Діалогічне навчання. Організація навчального процесу як безперервного діалогу, де помилка вважається ресурсом для глибшого розуміння, а кожна думка має бути підтверджена доказами.

Для ефективною реалізації програми варто використовувати джерельні (первинні та вторинні), інформаційні, матеріально-технічні ресурси. Це візуальні джерела (плакати, карикатури), епістолярна спадщина, статистичні дані, результати соціологічних досліджень; сучасні історичні дослідження, цифрові архіви, онлайн-платформи з інтерактивними мапами та історичними таймлайнами; мультимедійне обладнання, доступ до мережі «Інтернет», музейні

експозиції (зокрема віртуальні) та історико-культурні пам'ятки; відкриті освітні ресурси; експертне середовище (залучення фахівців (істориків, юристів, громадських активістів) через вебіари та живі зустрічі).

Оцінювання здійснюється за орієнтирами для оцінювання, визначеними Державним стандартом, і зосереджується на динаміці досягнень здобувачів освіти. Упродовж навчання, окрім формувального поточного оцінювання (вербального / бального, самооцінювання та взаємооцінювання), на розсуд учителя / учительки можна здійснювати проміжне (тематичне) оцінювання окремих змістових блоків у великих розділах. Логічним завершенням розділу після виконання запланованих учителем / учителькою практичних робіт, есеїв, проєктних робіт та узагальнення теми є підсумкове оцінювання в розрізі груп результатів навчання.

Під час роботи з програмою вчитель / вчителька визначає час і вид оцінювання (формувальне / підсумкове), а також, на яких етапах упродовж семестру доцільно здійснювати оцінювання результатів навчання певної групи. Ці заплановані оцінювання варто позначити в календарно-тематичному плані чи в навчальній програмі. Також уже на етапі планування доречно продумати, які форми роботи та види завдань (інструменти оцінювання) будуть найбільш дієвими для поточного оцінювання результатів кожної групи.

1. Формувальне оцінювання (супровід поступу).

Це оцінювання «для навчання». Його мета – дати учнівству зворотний зв'язок у реальному часі.

Критерії формувального оцінювання (10–12 класи)

1) Аргументація (вміння доводити думку)

Чіткість тези. Учень / учениця зрозуміло формулює основне твердження.

Обґрунтованість. Використання мінімум двох логічних доказів або прикладів (історичних фактів, статистичних даних).

Логіка та зв'язність. Наявність причинно-наслідкових зв'язків між тезою, аргументами та висновком.

Контраргументація. Здатність передбачити заперечення опонента та коректно їх спростувати.

2) Робота з джерелами (дослідницька навичка)

Критична перевірка. Визначення походження джерела та виявлення можливої упередженості.

Аналіз змісту. Вміння виокремити головну та другорядну інформацію, порівняти дані з кількох джерел.

Верифікація. Здатність відрізнити факт від оціночного судження або фейку.

Цитування. Дотримання етики використання інформації та коректне покликання на авторів.

3) Участь у дискусії (комунікативна навичка)

Активне слухання. Здатність реагувати на репліки інших учасників, ставити уточнювальні запитання.
Дотримання етики. Повага до думок опонентів, відсутність персональних випадів, контроль емоцій.
Внесок у зміст. Надання нових фактів або ракурсів розв'язання проблеми, а не просто повторення сказаного іншими.

Використання мовних засобів. Вільне володіння термінологією та мовною стійкістю.

4) Проектна діяльність (кооперація та ініціативність)

Планування. Вміння розбити велике завдання на етапи та визначити необхідні ресурси.

Командна взаємодія. Розподіл ролей, здатність брати на себе відповідальність та допомагати партнерам.

Креативність та інноваційність. Пропонування нестандартних шляхів розв'язання проблеми чи оформлення результату.

Оцінка ризиків. Здатність передбачити труднощі (наприклад, брак часу) та адаптувати план.

5) Рефлексія (уміння вчитися)

Усвідомлення знань. Учень / учениця може чітко сказати: «Це я вже вмю, а в цьому мені ще треба розібратися».

Оцінка процесу. Аналіз того, що було найскладнішим під час роботи і які методи виявилися ефективними.

Корекція дій. Готовність змінити підхід до навчання на основі отриманих результатів.

Постановка цілей. Самостійне визначення наступного кроку у власному розвитку.

Інструменти: картки самоперевірки, ментальні карти, чек-листи для взаємооцінювання проектів.

2. Підсумкове оцінювання (контроль досягнень). Це оцінювання «результату навчання». Воно фіксує рівень володіння компетентностями наприкінці теми чи семестру.

Оцінювання результатів навчання здійснюють із застосуванням таких способів і засобів:

усного (опитування індивідуальне, групове тощо);

письмового (окремі навчальні завдання, зокрема тестові з використанням ІТ, перекази тощо, а також діагностувальні роботи, диктанти й ін.);

практичного (дослід, практична робота, навчальний проєкт, учнівське портфоліо, спостереження, робота з картами, заповнення таблиць, побудова схем, моделей з використанням електронних засобів навчання тощо);

комплексного, що поєднує різні способи й засоби оцінювання, кілька змістових одиниць певної програмової теми / частини теми (якщо тема велика за обсягом) / кількох тем чи розділу і передбачають оцінювання (за кількома групами результатів або їх складниками).

Оцінювання здійснюють із застосуванням завдань різних когнітивних рівнів: на відтворення знань, на розуміння, на застосування в стандартних і змінених навчальних ситуаціях, уміння висловлювати власні судження, ставлення тощо. Частотність і процедури проведення оцінювання, а також види діяльності, результати яких підлягають оцінюванню, педагоги визначають з урахуванням дидактичної мети, особливостей змісту та з урахуванням етапу опанування програмовим матеріалом у цілому та етапу опанування очікуваним результатом навчання зокрема.

Критерії: точність використання термінів, логічність аргументації, глибина аналізу причинно-наслідкових зв'язків, самостійність у створенні висновків.

Рівень очікуваних результатів	Індикатори досягнення
Базовий. Учень / учениця оперує фактами, термінами та розпізнає основні суспільні процеси.	Правильно вживає базову термінологію (суверенітет, ідентичність, глобалізація). Відтворює хронологічну послідовність подій та їх географічний контекст. Читає з розумінням інформаційні тексти, виокремлюючи головну думку.
Аналогічний. Учень / учениця зіставляє процеси, знаходить аналогії в історії та сучасності.	Порівнює різні політичні режими чи економічні моделі за визначеними критеріями. Виявляє факти маніпуляції та пропаганди у медіаповідомленнях. Обґрунтовує логіку історичних паралелей, пояснюючи схожість причин і наслідків.
Аналітичний. Учень / учениця самостійно досліджує проблеми, оцінює ризики та пропонує рішення.	Здійснює багатоперспективний аналіз подій (розглядає ситуацію з точок зору різних груп). Розробляє власну стратегію розв'язання суспільної проблеми (наприклад, екологічної чи правової). Прогнозує можливі ризики при ухваленні державних чи особистих фінансових рішень.

ДЖЕРЕЛА, ЛІТЕРАТУРА, ЦИФРОВІ РЕСУРСИ

СВІТОВА ІСТОРІЯ

Література

1. Абігайл В. Історія живопису. Пер. з англ. Київ: Країна мрій, 2015.
2. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Походження влади, багатства та бідності. Пер. з англ. Київ: Наш формат, 2019.
3. Бар-Зохар Міхаель, Мішаль Ніссім. Амазонки Моссаду: дивовижні жінки в секретній службі Ізраїлю. Київ: Наш формат, 2024.
4. Бар-Зохар Міхаель. Моссад. Найвидатніші операції ізраїльської розвідки. Київ: Наш формат, 2021.
5. Барфілд Томас. Тіньові імперії. Альтернативна історія імперій. Львів: Локальна історія, 2025.
6. Безансон А. Лихо століття: про комунізм, нацизм та унікальність Голокосту. Пер. з фр. Київ: Пульсари, 2007.
7. Бівор Ентоні. Берлін: падіння – 1945 рік. Київ: Лабораторія, 2026.
8. Блек Дж. Історія світу від найдавніших часів до сьогодення. Пер. з англ. Київ: Віват, 2021.
9. Бобилева С. Історія Німеччини з давніх часів до 1945 року. Дніпропетровськ: Дніпропетр. нац. ун-т, 2003.
10. Борділовська О. Коротка історія Індії. Єдність у відмінностях. Київ: Віхола, 2026.
11. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. Київ: Критика, 2004.
12. Васильків І. Всесвітня історія. Рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / І. Д. Васильків, Р. Б. Сіромський, В. В. Островський. Тернопіль: Астон, 2023.
13. Васильків І. Всесвітня історія. Рівень стандарту: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / І. Д. Васильків, Р. Б. Сіромський, В. В. Островський. Тернопіль: Астон, 2024.
14. Вовканич І. Чехословаччина в 1945–1948 роках. Нарис історії перехідного періоду. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2000.
15. Войтович Л., Голубко В. та ін. Історія війн і військового мистецтва. У трьох томах. Том 3. Харків: Фоліо, 2020.
16. Волониць В., Нікольченко Ю., Пахоменко С., Сабадаш Ю. Історія Італії. Київ: Ліра-К, 2021.
17. Газін В., Копилов С. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2002 рр.). Київ: Либідь, 2004.
18. Гамільтон К., Ольберг М. Прихована рука Китаю. Як КНР непомітно захоплює світ. Київ: Наш формат, 2023.
19. Геллетлі Р. Ленін, Сталін і Гітлер: доба соціальних катастроф. Пер. з англ. Київ: Темпора, 2011.
20. Герст Дж. Найкоротша історія Європи. Пер. з англ. Київ: Наш формат, 2021.
21. Гнатюк О. Відвага і страх / пер. з польської М. Боянівської. Київ: Дух і літера, 2015.
22. Годлевська В. Перехід від авторитаризму до демократичного суспільства в Іспанії (1960–1982 роки). Вінниця: ВНТУ, 2009.
23. Грунська-Гьокденіз А. Китай справжній. Київ: Гельветика, 2021.
24. Гула Р., Передерій І., Квіткін П., Дерев'яно Л., Філь Г. Історія культури Латинської Америки. Київ: Каравела, 2023.
25. Гула Р., Передерій І., Квіткін П., Філь Г. Історія культури Скандинавії. Київ: Каравела, 2023.
26. Даймонд Д. Колапс. Чому одні суспільства занепадають, а інші успішно розвиваються. Київ: Вид. група КМ-Букс, 2021.
27. Даунер Л. Найкоротша історія Японії. Київ: Лабораторія, 2025.
28. Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації. Пер. з англ. Київ: Дух і літера, 2005.

29. Деак І. Європа на суді. Історія співпраці, опору та відплати під час Другої світової війни. Київ: Дух і літера, 2025.
30. Девіс Н. Війна в Європі, 1939–1945. Непроста перемога. Київ: Лабораторія, 2026.
31. Дейвіс Н. Боже ігрище: історія Польщі / пер. з англ. П. Тарашук. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2008.
32. Дейвіс Н. Європа. Історія. Пер. з англ. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001.
33. Джадт Т. Нещасна земля. Київ: Наш формат, 2022.
34. Джадт Т. Після війни. Історія Європи від 1945 року. Пер. з англ. Київ: Наш формат, 2021.
35. Джадт Т., Снайдер Т. Роздуми про двадцяте століття. Київ: Човен, 2019.
36. Джонсон Б. Фактор Черчилля. Як одна людина змінила історію. Київ: Віват, 2019.
37. Дильонгова Г. Історія Польщі 1795–1990 / пер. з пол. М. Кірсенка. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007.
38. Домбровський Д. Польща і Закарпаття: 1938–1939. Київ: Темпора, 2012.
39. Епплбом Е. Залізна завіса. Приборкання Східної Європи. 1944–1956 / пер. з англ. І. Гарніка. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2017.
40. Барбара Є. Історія Балкан / пер. Р. А. Семків. Київ: Свенас, 2003.
41. Єрмоленко В. Плинні ідеології. Ідеї та політика в Європі ХІХ–ХХ століть. Київ: Дух і літера, 2025.
42. Заремба М. Велика тривога. Польща 1944–1947. Народна реакція на кризу. Київ: Дух і літера, 2025.
43. Зашкільняк Л. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів / Леонід Зашкільняк, Микола Крикун. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2002.
44. Зінько Ю., Калитко С., Кравчук О., Поп І. Нариси історії Чехії. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017.
45. Зовнішня політика країн Латинської Америки / Н. В. Гаврилова (ред.), М. В. Булик, О. Л. Гільченко, Ю. В. Константинова. Маріуполь: МДУ, 2020.
46. Іваницька О. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2009). Чернівці: Книги-ХХІ, 2009.
47. Іваницька О. Франко – каудильйо Іспанії. Чернівці: Книги-ХХІ, 2006.
48. Історія Італії (від античності до сьогодення): навч. посіб. / укл. В. С. Волониць, Ю. М. Нікольченко, С. П. Пахоменко, Ю. С. Сабадаш; за гол. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. Маріуполь: ООО «ППНС», 2017.
49. Історія культури Італії: навч. посібник / Ю. С. Сабадаш, Ю. М. Нікольченко, С. П. Пахоменко; за заг. ред. Ю. С. Сабадаш. Київ: Ліра-К, 2021.
50. Історія Литви кожному / автори Бумблаускас Альфредас, Ейдінтас Алфонсас, Кулакаускас Антанас, Тамошайтіс Мигдаугас. Київ: Балтія-Друк, 2018.
51. Історія Центрально-Східної Європи / за ред. Леоніда Зашкільняка. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001.
52. Кларк К. Сновиди. Як Європа ввійшла у війну 1914 року. Львів: Локальна історія, 2025.
53. Клейборн А. Історія науки. Пер. з англ. Київ: Країна мрій, 2010.
54. Ковальчук І.-С. Шок свободи. Інша історія Східної Німеччини з 1989 до сьогодення. Київ: Дух і літера, 2026.
55. Козицький А. Новітня історія Азії та Африки. Львів: Афіша, 2003.
56. Козицький А. Геноцид та політика масового винищення цивільного населення у ХХ столітті (причини, особливості, наслідки). Навчальний посібник. Львів: Літопис, 2012.

57. Колесник К., Нешко С., Сніжко І. Географія, історія, культура Австралії та Нової Зеландії. Харків: УкрДУЗТ, 2024.
58. Комар В. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.). Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2011.
59. Кривошея І., Барвінок О. Історія Великої Британії. Київ: КНТ, 2017.
60. Кріль М. Історія Словаччини. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006.
61. Кріль М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). Київ: Знання, 2008.
62. Кульчицький С. Російська революція 1917 року: новий погляд. Київ: Наш час, 2008.
63. Лакінський Є. Канада. Від персикових садів до Полярного кола. Київ: Віхола, 2024.
64. Макгрегор Н. Історія світу в 100 предметах. Пер. з англ. Київ: Наш формат, 2021.
65. Маккін Д. І сталася тьма. Рузвельт, Гітлер і західна дипломатія напередодні війни. Пер. з англійської. Київ: Лабораторія, 2022.
66. Маккормак Дж. Історія Ірландії / з англ. пер. А. Олійник, Т. Бойко. Київ: Юніверс, 2006.
67. Мейнандер Г. Історія Фінляндії: лінії, структури, переломні моменти / Генрік Мейнандер; [пер. зі швед. Наталя Іваничук]. Львів: ЛА–Піраміда, 2009.
68. Миленко В. Історія президентських виборів у США. Київ: РАЦІО, 2024.
69. Мікановський Я. Прощавай, Східна Європо: особиста історія розділених земель. Львів: Локальна історія, 2025.
70. Мортімер І. Століття змін. Яке століття бачило найбільше змін і чому це важливо для нас. Пер. з англ. Харків: Ранок; Фабула, 2019.
71. Николишин О. Домалювати дракону зіниці. Історія Китаю у 50 фразеологізмах. Київ: Смолоскип, 2020.
72. Новак А. Повернення «Імперії зла». Ідеології сучасної Росії, їхні творці та критики (1913–2023). Київ: Дух і літера, 2025.
73. Новий погляд на історію Кореї / авт. кол.: Кім Чжонбе, Мін Хьонгу, Пак Йонун [та ін.]; пер. з корейської Ю. А. Ковальчук. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010.
74. Огорокова В. Новітня історія країн Азії, Африки та Латинської Америки (з 1945 року). Одеса: Ун-т Ушинського, 2022.
75. Орлова Т. Країнознавство Туреччини: історія і сучасність. Київ: Логос, 2012.
76. Орлова Т. Сучасна політична історія країн світу. Київ: Знання, 2014.
77. Підлуцький О. 25 портретів на тлі епохи. Харків: Фоліо, 2012.
78. Підлуцький О. Постаті ХХ сторіччя. Київ: Дух і літера, 2007.
79. Плохій С. Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу. Пер. з англ. Харків: КСД, 2019.
80. Плохій С. Російсько-українська війна. Повернення історії. Пер. з англ. Харків: КСД, 2023.
81. Плохій С. Ядерне безумство. Історія Карибської кризи. Пер. з англ. Харків: КСД, 2023.
82. Плохій С. Ялта. Ціна миру. Харків: КСД, 2019.
83. Польща – нарис історії / за ред.: Влодзімежа Менджецького та Єжи Брацисевича; пер. з пол. Івана Сварника. Варшава: Вид-во Укр. ін-т нац. пам'яті, 2015.
84. Пророченко Н. Туреччина: історія, культура, географія. Київ: Світ знань, 2005.
85. Республіка Корея: історія дива на річці Хан. Матеріали до навчального курсу за вибором учнів профільної загальноосвітньої школи (10–11 класи): посібник для учнів і вчителя / К. Баханов, С. Баханова, Ю. Білай, Р. Євтушенко, І. Костюк, С. Троян; за ред. К. Баханова. Рівне: Волинські обереги, 2024.
86. Ріс Л. Гітлер і Сталін. Тирани і Друга світова війна. Київ: Лабораторія, 2020.

87. Ротшильд Д. Повернення до різноманітності: політична історія Східно-Центральної Європи після Другої світової війни / Джозеф Ротшильд, Ненсі Уїнгфілд; [пер. з англ.: В. Т. Лапицький, С. М. Рябчук]. Київ: Мегатайп, 2004.
88. Русначенко А. Народ збурений: нац.-визвол. рух в Україні й нац. рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках / А. М. Русначенко. Київ: Пульсари, 2002.
89. Сандер Г. Зимова війна 1939–1940 рр. Київ: КНТ, 2024.
90. Сейл Т. Міцний альянс. Історія НАТО й глобального післявоєнного порядку. Пер. з англ. Харків: Фабула, 2023.
91. Сергійчук І. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – кінець ХХ ст.). Суми: Українська книга, 2002.
92. Сіромський Р. «До Різдва все завершиться...»: коротка історія Першої світової війни (1914–1918 рр.). Львів: Тріада плюс, 2018.
93. Снайдер Т. Криваві землі. Європа між Гітлером і Сталіним. Львів: Човен; Локальна історія, 2025.
94. Снайдер Т. Шлях до несвободи. Росія. Європа, Америка. Пер. з англ. Львів: Човен, 2020.
95. Сокач Д. Поговорімо про Ізраїль. Переклала А. Цимбал. Київ: Лабораторія, 2023.
96. Срібняк І. Італія / Italia: короткий нарис історії. Рим–Київ: Consortium scientifico-éducatif international Lucien Febvre, 2019.
97. Становлення держави Австралія: здобутки та подолання проблем / за заг. ред. О. В. Зернецької. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2021.
98. Старгардт Н. Мобілізована нація. Німецька війна 1939–1945. Київ: Лабораторія, 2025.
99. Татаров Б. Новітні гусити. Чесько-словацькі військові формування у російському війську (серпень 1914 – квітень 1918 рр.). Київ: Наш час, 2010.
100. Тейлор А. Дж. П. Габсбурзька монархія 1809–1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини. Львів: ВНТЛ-Класика, 2002.
101. Трубайчук А. Брудершафт двох диктаторів. Київ: Асоціація істориків «Істина», 1993.
102. Трубайчук А. Друга світова війна: коротка історія. Київ: Асоціація істориків «Істина»: Наукова думка, 1995.
103. Фаргінг С. Історія мистецтва від найдавніших часів до сьогодення. Пер. з англ. Харків: Віват, 2019.
104. Філоїн Д. Африка – не країна. Розвінчуючи стереотипи про строкатий континент. Київ: Наш формат, 2025.
105. Цьольнер Е. Історія Австрії. Львів: Літопис, 2001.
106. Чень Лін. Китайське диво і глобалізація. Від іноземних інвестицій до місцевих компаній-чемпіонів. Київ: Наш формат, 2024.
107. Чорній В. Історія Болгарії. Львів: ПАІС, 2007.
108. Шай Д. Е. Історія Америки. Львів: Літопис, 2022.
109. Ширер В. Злет і падіння Третього Рейху. Історія нацистської Німеччини. Том 1 / пер. Катерина Диса, Олександр Надтока. Київ: Наш формат, 2017.
110. Ширер В. Злет і падіння Третього Рейху. Історія нацистської Німеччини. Том 2 / пер. Катерина Диса, Олександр Надтока. Київ: Наш формат, 2017.
111. Шульце Г. Історія Німеччини / Гаген Шульце; пер. з нім. Олександра Насика. Київ: Наука, 2010.
112. Явін Л. Найкоротша історія Китаю. Київ: Лабораторія, 2024.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Джерела

1. Бандера С. Перспективи української революції / С. Бандера. Київ: Інститут національного державознавства, 1999.
2. Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів / упоряд. Микола Посівнич. Львів: Центр дослідж. визвол. руху, 2005.
3. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн. 2. Мовою документів і свідчень / ред. кол.: В. А. Смолій (голова), О. П. Реєнт (відп. ред.), О. Ю. Кирієнко (відп. секр.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. Київ: ТОВ Вид-во «КЛІО», 2015.
4. Винниченко В. Відродження нації: [у 3 ч.]. Ч. 1. Доба Української Центральної Ради: період перший / В. К. Винниченко; відп. за вип. Н. П. Ганник. Репринтне вид. 1920 р. Київ: Політвидав України, 1990.
5. Винниченко В. Відродження нації: [у 3 ч.]. Ч. 2. Історія української революції: mareць 1917 р. – грудень 1919 р. / В. К. Винниченко; відп. за вип. Н. П. Ганник. Репринтне вид. 1920 р. Київ: Політвидав України, 1990.
6. Винниченко В. Відродження нації: [у 3 ч.]. Ч. 3. Історія української революції: mareць 1917 р. – грудень 1919 р. / В. К. Винниченко; відп. за вип. Н. П. Ганник. Репринтне вид. 1920 р. Київ: Політвидав України, 1990.
7. Відновлення Української держави в 1941 році. Нові документи і матеріали / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Центр українознавства, Центр. держ. архів вищ. органів влади і упр. України; [редкол.: В. Сергійчук (голова) та ін.; ред. З. Нагірняк]. Київ: Українська видавнича спілка, 2001.
8. Герої Крут: трагічні події 29 січня 1918 року та вшанування пам'яті (до 91-ї річниці подій): документи, фотодокументи та публікації преси / упоряд. та авт. передм. Г. Папакін. Київ: Український ін-т нац. пам'яті, 2009.
9. Голод 1921 років в Україні: збірник документів і матеріалів / упоряд. О. М. Мовчан та ін.; відп. ред. С. В. Кульчицький. Київ: Наукова думка, 1993.
10. Грушевський М. На порозі нової України: статті і джерельні матеріали / М. С. Грушевський; ред. і вступ. ст. Л. Р. Винара; Укр. іст. т-во. Нью-Йорк; Львів; Київ; Торонто; Мюнхен: [б. в.], 1992.
11. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. Київ: Знання, 1991.
12. Добржанський О. Бажаємо до України: змагання за українську державність на Буковині у спогадах очевидців (1914–1921 рр.) / О. В. Добржанський, В. П. Старик. Одеса: Маяк, 2008.
13. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1918): [в 4 ч.] / Дмитро Дорошенко. Львів: Червона калина, 1923–1924.
14. Жванко Л. Біженство Першої світової війни в Україні. Документи і матеріали (1914–1918 рр.) Харків: «ХНАМГ», 2010.
15. Життя і діяльність Степана Бандери: документи і матеріали / ред. і упоряд. Микола Посівнич. Тернопіль: Астон, 2008.
16. Історія України: хрестоматія / упоряд. В. М. Литвин. Київ: Наук. думка, 2013.
17. Карпатська Україна (1938–1939): зб. арх. док. і матеріалів / [упоряд.: М. В. Делеган, С. А. Вискварко]. Ужгород: Карпати, 2009.
18. Кіпіані В. Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР. Харків: Віват, 2019.
19. Колективізація і голод на Україні, 1929–1933: зб. док. і матеріалів / АН України, Ін-т історії України, Археогр. коміс. [та ін.]; [упоряд.: Г. М. Михайличенко, Є. П. Шаталіна; редкол.: С. В. Кульчицький (відп. ред.) та ін.]. Київ: Наукова думка, 1992.
20. Конституційні акти України. 1917–1920: невідомі конституції України / [Д. Б. Яневський, В. І. Крюков]; наук. ред. і упоряд.: Ю. Д. Прилюк, В. Ф. Жмир. Київ: Філософ. і соціол. думка, 1992.

21. Корновенко С. Українська революція: хрестоматія для студ. історичних факультетів вузів / С. В. Корновенко, А. Г. Морозов, О. П. Реснт. Вінниця: Фоліант, 2004.
22. Кривава книга: передрук вид. 1919 та 1921 років / [упоряд., авт. передм. та пояснень Я. Радевич-Винницький]. Дрогобич: Відродження, 1994.
23. Крути. Січень 1918 року: док., матеріали, дослідж., кіносценарій / іст.-культурол. т-во «Герої Крут» / упоряд. Я. Гаврилюк. Київ: «Просвіта», 2008.
24. Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів державної безпеки: [у 2 т.] / [упоряд.: С. Кокін та ін.; заг. ред. В. Сергійчук]. Київ: [ПП Сергійчук М. І.], 2006.
25. На вічну ганьбу Польщі, твердині варварства в Європі. Нью-Йорк: Говерля, 1978.
26. Петлюра С. Статті, листи, документи. Т. 1 / ред. кол.: Л. Дражевська, Н. Ливицька-Холодна, Л. Чикаленко, М. Шлемкевич, П. Шпірук; Центральний комітет вшанування пам'яті Симона Петлюри в Америці. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1956.
27. Політичні протести й інакодумство в Україні (1960–1990): документи і матеріали / упор. В. М. Даниленко; ред. кол.: В. Баран, Д. Бурім, В. Даниленко, Я. Калакура (відп. ред.), О. Маврін, Н. Миронець. НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ: Смолоскип, 2013.
28. Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр.: нові документи і матеріали / В. І. Сергійчук. Київ: Дніпро, 1998.
29. Сергійчук В. Поляки на Волині у роки Другої світової війни: док. з укр. архівів і пол. публ. / В. Сергійчук; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Центр українознавства. Київ: Українська видавнича спілка, 2003.
30. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918 / Павло Скоропадський; голов. ред. Я. Пеленський; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського [та ін.]. Київ; Філадельфія: [б.в.], 1995.
31. Україна в ХХ столітті. 1900–2000: зб. док. і матеріалів: навч. посіб. для студ. іст. спец. вищ. навч. закл. / [упоряд.: А. Г. Слюсаренко (керівник авт. кол.) та ін.; ред. Н. М. Шевченко]. Київ: Вища школа, 2000.
32. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2 т. Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. / упорядн.: В. Ф. Верстюк (керівник) та ін.; ред. кол.: В. А. Смолій (відп. ред.), В. Ф. Верстюк (заст. відп. ред.); НАН України; Інститут історії України; Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Київ: Наукова думка, 1996.
33. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2 т. Т. 2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. / упорядн.: В. Ф. Верстюк (керівник) та ін.; ред. кол.: В. А. Смолій (відп. ред.), В. Ф. Верстюк (заст. відп. ред.); НАН України; Інститут історії України; Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Київ: Наукова думка, 1997.
34. Хрестоматія з історії України /упоряд. та авт. коментарів Уривалкін О. М. Київ: КНТ, 2007.

Література

35. Баран В. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.). *Україна кризь віки*: в 15 т. Т. 13 / В. К. Баран, В. М. Даниленко. Київ: Альтернативи, 1999.
36. Бекірова Г. Пів століття опору: кримські татари від вигнання до повернення (1941–1991 роки). Нарис політичної історії / Гюльнара Бекірова; передмова Мустафи Джемілева; післямова Рефата Чубарова; пер. з рос. Катерини Демчук. Київ: Критика, 2017.

37. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні (1917–1953): суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Кн. 1. Київ: «Либідь»–«Військо України», 1994.
38. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні (1917–1953): суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Кн. 2. Київ: «Либідь»–«Військо України», 1994.
39. Бондарук Л. «Справа Гончарука». Останній розстріляний повстанець. Львів: Локальна історія, 2025.
40. Буджерин М. Бомба у спадок. Розпад СРСР і ядерне роззброєння України. Львів: Локальна історія, 2022.
41. В'ятрович В. Генерал Кук. Біографія покоління УПА. Харків: Віват, 2025.
42. В'ятрович В. Друга польсько-українська війна 1942–1947. Київ: Києво-Могилян. акад., 2011.
43. В'ятрович В. Україна. Історія з грифом «Секретно» / Володимир В'ятрович. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2014.
44. Васюта І. Галицько-волинське село між світовими війнами: монографія. Львів: Каменяр, 2010.
45. Васюта І. Політична історія Західної України (1918–1939). Львів: Каменяр, 2006.
46. Вегеш М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004.
47. Влеклий М. Гарет Джонс. Людина, яка забагато знала. Львів: Човен, 2020.
48. Волковинський В., Ніконова В. Революційний тероризм в Російській імперії і Україна. Київ: Старий світ, 2006.
49. Гай-Нижник П. Павло Скоропадський і Власний Штаб гетьмана всієї України: боротьба за владу і державність. Київ: Крок, 2019.
50. Гель І. Виклик системі: український визвольний рух другої половини ХХ століття / І. А. Гель; ред. та упор. І. В. Єзерська; Центр досліджень визвольного руху. Львів: Часопис, 2013.
51. Галушак М. За пів кроку до перемоги. Військове будівництво та операції Галицької Армії в 1918–1919 роках. Львів: Априорі, 2020.
52. Головченко В. Українське питання в роки Першої світової війни: монографія / В. І. Головченко, В. Ф. Солдатенко; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. імені І. Ф. Кураса. Київ: Парламентське вид-во, 2009.
53. Гриневич В. Червоний імперіалізм. Друга світова війна і громадська думка в Україні. 1939–1941. Київ: HREC PRESS, 2019.
54. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ–ХХ ст. Київ: Генеза, 2000.
55. Данилюк Ю. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.) / Юрій Данилюк, Олег Бажан. Київ: Рідний край, 2000.
56. Дисиденти: чути правду / уклад. і передм. В. Кіпіані. Харків: Віват, 2021.
57. Дмитрук В. Вони боролися за волю України: [монографія] / Володимир Дмитрук. Луцьк: Волин. обл. друк., 2007.
58. Жінки на війні / упоряд. і передм. Христина Парубій; упоряд. та післямова Ірина Берлянд. Київ: Дух і Літера, 2024.
59. Зайцев Ю. Дисиденти: опозиційний рух 60–80-х рр. / Ю. Д. Зайцев // Сторінки історії України: ХХ століття: посібн. для вчителя / за ред. С. В. Кульчицького; упоряд.: В. П. Шевчук, А. А. Чуб, Н. А. Дехтярьова. Київ: Освіта, 1992.
60. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: ілюстрована історія / голов. ред. М. Кугутяк, редкол.: С. Адамович, П. Арсенич, О. Баран та ін. Львів; Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2008.
61. Західно-Українська Народна Республіка, 1918–1923. Уряди. Постаті: [зб. біогр. нарисів] / гол. ред. ради Я. Ісаєвич. Львів: [Б. в.], 2009.
62. Західно-Українська Народна Республіка. Історія / відп. ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ: [Б. в.], 2001.
63. Історія українського війська, 1917–1995 / [В. Гриневич, Л. Гриневич, Б. Якимович та ін.; упоряд., передм. Я. Дашкевич]. Львів: Світ, 1996.
64. Кентій А. Українська військова організація (УВО) в 1920–1928 рр.: короткий нарис / А. В. Кентій, відп ред. С. В. Кульчицький; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України [та ін.]. Київ: [Б. в.], 1998.

65. Кентій А. Збройний чин Українських Націоналістів. 1920–1956: іст.-арх. нариси: [у 2 т.]. Київ: [Б. в.], 2005–2008.
66. Коваль Р. Багрянні жнива Української революції: 100 історій і біографій учасників Визвольних змагань / Роман Коваль; ред. Володимир Коломієць. Київ: Діокор, 2005.
67. Ковальчук М. Битва двох революцій: перша війна Української Народної Республіки з Радянською Росією. 1917–1918 рр. Т. 1. Київ: Стилос, 2015.
68. Конквест Р. Жнива скорботи. Радянська колективізація і Голодомор. Київ: Центр учбової літератури, 2022.
69. Котляр Ю. Повстанство. Селянський рух на Півдні України: 1917–1925. Миколаїв; Одеса, 2003.
70. Країна жіночого роду / уклад. й передм. Вахтанга Кіпіані. Харків: Віват, 2021.
71. Кралюк П. Українці і поляки: 1000 років (не)порозуміння. Харків: Фоліо, 2021.
72. Красівський О. Галичина у першій чверті ХХ ст. Проблеми польсько-українських стосунків. Львів: [Б.в.], 2000.
73. Куліш А. Голодомор 1932–1933 рр. Причини, жертви, злочинці. Київ: Центр учбової літератури, 2023.
74. Кульчицький С. Володимир Винниченко. Київ: Альтернативи, 2005.
75. Кульчицький С. Голодомор 1932–33 рр. як геноцид. Київ: Наш час, 2008.
76. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928) / С. Кульчицький. Київ: Основи, 1996.
77. Кульчицький С. Новітня Історія України (1953–2023). Київ: Арій, 2024.
78. Кульчицький С. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.). *Україна крізь віки*: в 15 т. Т. 11 / С. В. Кульчицький. Київ: Альтернативи, 1999.
79. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі: [у 3 кн.]. Київ: Темпора, 2013.
80. Лазарович М. «Душу й тіло ми положим за нашу свободу»: Україна в боротьбі проти збройної агресії Російської Федерації (2014–2018 роки) / Микола Лазарович. Ічня: Формат, 2018.
81. Лазарович М. І було пекло на землі... Голодомор 1932–1933 років в Україні: передумови, механізми здійснення, наслідки. Тернопіль: Джура, 2008.
82. Лазарович М. Нарис історії Українських січових стрільців. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2024.
83. Лазарович М. Російсько-українська війна (2014–2017 роки): короткий нарис. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2017.
84. Литвин В. Україна на межі тисячоліть (1991–2000 рр.). *Україна крізь віки*: в 15 т. Т. 14 / В. М. Литвин. Київ: Альтернативи, 2000.
85. Литвин В. Україна: доба війн і революцій (1914–1920): монографія / В. Литвин. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 2003.
86. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / Микола Литвин; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Ін-т Схід.-Центр. Європи. Львів: [Б. в.], 1998.
87. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР / М. Р. Литвин, К. Є. Науменко; Ін-т українознавства НАН України. Львів: ОЛІР, 1995.
88. Мейс Дж. Комунізм та дилеми національного визволення. Національний комунізм у радянській Україні, 1918–1933 / Наук. ред. Г. Єфіменко; перекл. з англ. М. Яковлев. Київ: КОМОРА, 2018.
89. Мірзаєва М. Жінки свободи: [про жінок у лавах ОУН та УПА] / Марина «Мамайка» Мірзаєва. Харків: Віват, 2025. 414 с.
90. Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки. Київ: Українська видавнича спілка, 2007.
91. Мокрик Р. Культурна колонізація. Страх, приниження та опір України в радянській імперії. Львів: Локальна історія, 2025.
92. Мокрик Р. Бунт проти імперії: українські шістдесятники. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023.

93. Монолатій І. Українські легіонери. Формування та бойовий шлях Українських Січових Стрільців, 1914–1918 / І. Монолатій. Київ: Темпора, 2008.
94. Наймарк Норман М. Геноциди Сталіна / Норман М. Наймарк; пер. з англ. Василя Старка. Київ: Києво-Могилянська академія, 2011.
95. Нарис історії сухопутних військ Збройних Сил України (1991–2021): монографія / П. Ткачук [та ін.]. Львів: Нац. акад. сухопут. військ, 2022.
96. Обертас О. Український самвидав: літературна критика та публіцистика (1960-і – початок 1970-х років) / О. Обертас; передм. М. Коцюбинської; післям. О. Зінкевича. Київ: Смолоскип, 2010.
97. Огієнко І. Українська церква. Нариси з історії Української православної церкви: у 2-х т. Т. 1–2. Київ: Україна, 1993.
98. Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради. Біографічний довідник. Київ: [Б. в.], 1998.
99. Островський В. Феномен українського спротиву другої половини ХХ ст. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. Вип. 2. Ч. 1. С. 111–124.
100. Павлишин О. Львівщина в добу Західно-Української Народної Республіки (1918–1919): навч. посіб. Львів: Літопис, 2008.
101. Папакін Г. Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина: іст.-арх. нариси / Г. Папакін. Київ: [Б. в.], 2003.
102. Папакін Г. «Чорна дошка»: антиселянські репресії (1932–1933): монографія. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2013.
103. Плохій С. Присмерк імперії. Російсько-українська війна очима історика. Київ: Дух і літера, 2025.
104. Плохій С. Убивство у Мюнхені. По червоному сліду. Харків: КСД, 2025.
105. Плохій С. Чорнобильська рулетка. Війна в ядерній зоні. Харків: КСД, 2025.
106. Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ–ХХ ст. Історичні нариси / [Д. В. Архієрейський, О. Г. Бажан, Т. В. Бикова та ін.; відповід. ред. В. А. Смолій]. Київ: Наукова думка, 2002.
107. Попович М. Червоне століття / Мирослав Попович. Київ: АртЕк, 2005.
108. Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у 1929–1939 роках. Львів: [Б. в.], 2010.
109. Посівнич М. Роман Шухевич / Микола Посівнич. Київ: Атлант ЮЕМСі, 2007.
110. Проект «Україна». Галичина та Волинь у складі міжвоєнної Польщі / В. Вісин, Р. Голик, В. Голубко та ін.; авт.-упоряд. М. Р. Литвин; худож.-оформлювач О. А. Гугалова. Харків: Фоліо, 2017.
111. Радченко О. Єврейські біженці в Україні, 1939–1941 рр. Київ: Дух і літера, 2024.
112. Рубльов О. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. *Україна крізь віки*: в 15 т. Т. 10 / О. С. Рубльов, О. П. Реєнт. Київ: Альтернативи, 1999.
113. Рух опору в Україні: 1960–1990. Енциклопедичний довідник / передм. Осипа Зінкевича, Олеса Обертаса. Київ: Смолоскип, 2010.
114. Савченко В. Павло Скоропадський. Харків: Фоліо, 2019.
115. Сергійчук В. Симон Петлюра. Київ: ПП Сергійчук М. І., 2009.
116. Сергійчук В. Трагедія Волині: причини й перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни / Володимир Сергійчук; Укр. ін-т нац. пам'яті. Київ: ПП Сергійчук М. І., 2009.
117. Сергійчук В. Українська соборність. Відродження українства в 1917–1920-х роках / Володимир Сергійчук; ред. Іван Лепша; худож. Костянтин Дудко. Київ: Українська Видавнича Спілка, 1999.

118. Сергійчук В. Тавруючи визвольний прапор: діяльність агентури та спецбоїв НКВС–НКДБ під виглядом ОУН–УПА / Володимир Сергійчук. Київ: [ПП Сергійчук М. І.], 2006.
119. Сергійчук В. Трагедія українців Польщі / В. Сергійчук. Тернопіль: Тернопіль, 1997.
120. Сергійчук В. Український Крим / В. Сергійчук; ред. М. Шевченко. Київ: Українська Видавнича Спілка, 2001.
121. Смолей В. Польське цивільне і військове аграрне осадництво у Західній Україні: історико-правовий контекст (1919–1939 рр.). Тернопіль: Підручники і посібники, 2003.
122. Снайдер Т. Криваві землі: Європа поміж Гітлером та Сталіним. Київ: Грані-Т, 2011.
123. Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії / О. Стецишин; Центр досліджень визвольного руху. Львів: Часопис, 2012.
124. Струве К. Німецька влада, український націоналізм, насильство проти євреїв: літо 1941 року в Західній Україні / пер. з нім. Наталі Комарової. Київ: Дух і літера, 2022.
125. Терещенко Ю. Український патріот із династії Габсбургів / Ю. Терещенко, Т. Осташко. Київ: Темпора, 2011.
126. Тинченко Я. 1919. Дієва армія УНР, листопад 1918 – листопад 1919 р.: науково-популярне видання. Київ: Темпора, 2017.
127. Тинченко Я. Від козаків до гусарів. Київ: Темпора, 2018.
128. Тинченко Я. Війська Ясновельможного Пана Гетьмана. Армія Української Держави, травень-грудень 1918 року. Київ: Темпора, 2014.
129. Тинченко Я. Військово-морські сили України, 1917–1921 рр. Київ: Темпора, 2012.
130. Тинченко Я. Герої українського неба: пілоти визвольної війни 1917–1920 рр. Київ: Темпора, 2010.
131. Тинченко Я. Лицарі Зимових походів. Київ: Темпора, 2017.
132. Тинченко Я. Новітні Запорожці. Війська Центральної Ради. Березень 1917 – квітень 1918. Київ: Темпора, 2010.
133. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Книга І. Київ: Темпора, 2007.
134. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Книга ІІ. Київ: Темпора, 2011.
135. Тинченко Я. Панцирні потяги, панцирники та залізничні війська у Визвольній війні 1917–1920 рр. Київ: Темпора, 2012.
136. Тинченко Я. Під зіркою Давида. Єврейські національні формування в Україні в 1917–1920 роках. Київ: Темпора, 2014.
137. Тинченко Я. Славні рутенці. Українські полки австро-угорської армії, 1801–1918 рр. Київ: Темпора, 2024.
138. Тинченко Я. Українські збройні сили: березень 1917 – листопад 1918 р. (організація, чисельність, бойові дії). Київ: Темпора, 2009.
139. Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. Львів: Тріада плюс, 2004.
140. Українки в історії / С. Андрусів [та ін.]; ред. В. Борисенко. Київ: Либідь, 2004.
141. Український хліб на експорт: 1932–1933 / [заг. ред. В. Сергійчук]. Київ: [ПП Сергійчук М. І.], 2006.
142. Українські жінки у горнилі модернізації / [Мар'яна Байдак та ін.] ; за заг. ред. Оксани Кісь; [НАН України, Ін-т народознавства, Укр. асоц. дослідників жін. історії]. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017.
143. Файзулін Я. Історія.UA: статті, факти, версії. Київ: Комора, 2021.
144. Харук А. Крила України: військово-повітряні сили України, 1917–1920 рр. / Андрій Харук, ред.: Ю. Олійник, І. Давидко. Київ: Темпора, 2008.
145. Хома І. Січові Стрільці. Створення, військово-політична діяльність та збройна боротьба Січових Стрільців у 1917–1919 рр. / І. Я. Хома. Київ: Наш час, 2011.
146. Шайкан В. Повсякдення українців у роки німецької окупації. 1941–1944 / Валентина Шайкан. Київ: [Б. в.], 2010.

Цифрові ресурси

147. Diasporiana. Електронна бібліотека. URL: <https://diasporiana.org.ua/>
148. Ukrainer. URL: <https://ukrainer.net>
149. Архів ОУН. Українська інформаційна служба. Лондон. URL: <https://ounuis.info/>
150. Громадський проєкт «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт». URL: <http://likbez.org.ua>
151. Дисиденти. Локальна історія. URL: <https://dysydeny.localhistory.org.ua/>
152. Електронний архів українського визвольного руху. URL: <https://avr.org.ua>.
153. Інститут історії України НАН України. URL: <http://history.org.ua>
154. Історична правда. URL: <https://istpravda.com.ua>.
155. Локальна історія. URL: <https://localhistory.org.ua/>
156. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <https://nbuv.gov.ua>
157. Україна incognita. URL: <https://day.kyiv.ua/article/ukrayina-incognita>.
158. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua>.

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА

Література

1. Адвокація в профілактичній освіті: посібник для активістів неурядових організацій / О. В. Березюк, К. Візін, Т. В. Воронцова, І. В. Гарбузюк, О. Л. Дем'янчук, М. Ю. Журавський, В. С. Пономаренко. Київ: Здоров'я через освіту, 2014.
2. Безпека дітей у цифровому просторі. *Рекомендації Міністерства освіти і науки України для педагогічних працівників та батьків*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpeka-ditej-u-cifrovomu-prostori-mon-nadaye-rekomendaciyi-dlya-pedagogichnih-pracivnikiv-ta-batkiv>
3. Бекман Е. Демократичне врядування в школах: посіб. / Елізабет Бекман; заг. ред. укр. версії: Н. Г. Протасова. Київ: НАДУ, 2009.
4. Больц Н. Абетка media: [посіб.] / Норберт Больц; пер. з нім. Віталія Климченка; за наук. ред. Валерія Іванова. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2015.
5. Васильків І. Громадянська освіта. Інтегрований курс, рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / І. Д. Васильків, В. М. Кравчук, І. З. Танчин, О. А. Сливка, Ю. О. Павлович, Л. М. Хлипавка. Тернопіль: Астон, 2023.
6. Гібридні війни: інформаційний вимір / за ред. В. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017.
7. Громадянська освіта та методика її навчання: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Т. Бакки, Т. Мелешенко. Київ: УОВЦ «Оріон», 2019.
8. Губський Б. Євроатлантична інтеграція України. Київ: Логос, 2008.
9. Гуменюк Л. Практична медіаграмотність: посіб. / Людмила Гуменюк, Валентина Потапова; ред.-упоряд. Оксана Волошенюк. Київ: АУП, ЦВП, 2015.

10. Гупан Н. Принципи інтеграції змісту історії та громадянської освіти у контексті вимог Державного стандарту базової середньої освіти. *Проблеми сучасного підручника: навчально-методичне забезпечення освітнього процесу в умовах воєнного часу: збірник тез доповідей*. Київ: Педагогічна думка, 2022. С. 122–124.
11. Економічна теорія. Політекономія: підручник. 9-те вид., доп. / за ред. В. Д. Базилевича. Київ: Знання, 2014.
12. Компас. Посібник з освіти з прав людини за участю молоді / Патриція Брандер, Еллі Кін, Руї Гомеш, Марі-Лор Лемінер, Барбара Олівейра, Яна Ондрачкова, Алессіо Суриан, Олена Сулова; остаточне редагування та координування видання 2023 року українською мовою Людмила Кіндрат, Олена Черних; Рада Європи. Київ: Рада Європи; Видавництво «Право», 2023.
13. Кравчук В. Громадські організації і держава: взаємовідносини в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти): монографія / В. М. Кравчук. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2011.
14. Кравчук В. М., Єзеров А. А., Васильків І. Д. Правознавство (профільний рівень): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. М. Кравчук, А. А. Єзеров, І. Д. Васильків. Тернопіль: Астон, 2023.
15. Кравчук М. Теорія держави і права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-є вид., змін. й доповн. / М. В. Кравчук (авт.-упоряд.). Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2014.
16. Махній М. Невербаліка і культура. Київ: Влох.ua, 2009.
17. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: монографія / А. С. Філіпенко (кер. авт. кол.), В. С. Будкін, М. А. Дудченко та ін. Київ: Знання України, 2004.
18. Основи критичного мислення: навчальний посібник для закладів загальної середньої освіти / О. І. Пометун. Київ: Оріон, 2024.
19. Сталий розвиток суспільства: навчальний посібник / авт.: А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета, Т. Тимочко. 2 вид. Київ: [Б. в.], 2011.
20. Танчин І. Соціологія: навч. посіб. 3-тє вид. Київ: Знання, 2008.
21. Тоффлер Е. Третя хвиля. Київ: Вид. дім «Всесвіт», 2000.
22. Чернявський С. Як створити сучасну шкільну газету: навчальний модуль / Сергій Чернявський. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2014.

Цифрові ресурси

23. Council of Europe Education. URL: <https://coe.int/en/web/education>
24. Prometheus. URL: <https://prometheus.org.ua/>
25. Детектор медіа (Media sapiens). URL: <https://ms.detector.media/>
26. Міжнародне гуманітарне право. URL: <https://redcross.org.ua/ihl/>
27. Освіта для демократії та прав людини. URL: <https://living-democracy.com/uk/>
28. Програма «Демократична школа». URL: <https://schools-for-democracy.org/>
29. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://helsinki.org.ua/>

Нормативно-правові акти

- Загальна декларація прав людини: ухвалена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- Державний стандарт профільної середньої освіти: (Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 № 851). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#Text>
- Про академічну доброчесність: Закон України від 18 грудня 2025 року № 4742-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text>
- Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
- Про застосування англійської мови в Україні: Закон України від 04.06.2024 № 3760-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=9432&conv=9>
- Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 року № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>
- Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 року № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
- Концептуальні засади реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 30 липня 2024 № 1072). URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-kontseptualnykh-zasad-reformuvannia-istorychnoi-osvity-v-systemi-zahalnoi-serednoi-osvity>
- Концептуальні засади громадянської та історичної освітньої галузі (наказ Міністерства освіти і науки України від 20 серпня 2025 № 1163). URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-kontseptualnykh-zasad-osvitnikh-haluzei-ta-dorozhnoi-karty-realizatsii-kontseptualnykh-zasad-osvitnikh-haluzei-na-2025-2030-roky>
- Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- Типова освітня програма для 10–12 класів закладів загальної середньої освіти, які забезпечують здобуття профільної середньої освіти за академічним спрямуванням (наказ Міністерства освіти і науки України 26 травня 2025 № 765 (зі змінами, внесеними відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 19 червня 2025 № 884)). URL: <https://educationforlife.mon.gov.ua/wp-content/uploads/2025/10/top-dlya-10-12-kl-zzso-yaki-zabezp-zdob-prof-osvity.pdf>